

UiO • Det juridiske fakultet

Straffutmåling i saker som omhandler økonomisk kriminalitet

En analyse og vurdering av straffutmålingsmomenter i økonomiske straffesaker

Kandidatnummer: 501

Leveringsfrist: 26.05.2014

Antall ord: 17456

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Avhandlingens tema.....	1
1.2	Problemstilling og fremgang.....	1
1.3	Rettskildebruk	2
1.4	Avgrensninger	3
2	GENERELT OM STRAFFUTMÅLING	4
2.1	Straffens begrunnelse og virkning	4
2.2	Relative straffeteorier.....	5
2.2.1	Individualprevensjon	5
2.2.2	Allmennprevensjon.....	6
2.3	Absolutte straffeteorier	9
2.4	Straffutmålingsmomenter.....	10
2.4.1	Prevensjon	10
2.4.2	Forholdsmessighetsprinsippet	11
2.4.3	Likhetsprinsippet	12
2.4.4	Strafferammer og det alminnelige straffenivå	12
2.4.5	Konkrete momenter	14
3	SÆRTREKK VED ØKONOMISK KRIMINALITET.....	19
4	STRAFFUTMÅLINGSMOMENTER.....	21
4.1	Gjennomgang av dommene	21
4.1.1	Rt. 1990 s. 641	21
4.1.2	Rt. 2008 s. 1473.....	22
4.1.3	Rt. 2010 s. 1624.....	23
4.1.4	Rt. 2012 s. 243.....	25
4.1.5	Rt. 2013 s. 1254.....	27
4.2	Analyse og vurdering av momentene	28
4.2.1	Beløpets størrelse.....	28
4.2.2	Tidsmomentet	32

4.2.3	Tillitsbrudd	33
4.2.4	Tilståelse	36
4.2.5	Planlegging	38
4.2.6	Personlige forhold og total belastning for tiltalte	39
5	SAMMENFATNING	44
5.1	Allmennprevensjon i grove økonomiske straffesaker	44
5.2	Den totale belastningen for tiltalte	45
5.3	Sammenligning av straffenivået	50
6	KONKLUSJON	51
7	LITTERATURLISTE	52

1 Innledning

«Det må etter min oppfatning tas som utgangspunkt at hensynet til den alminnelige lovlydigheten tilsier at det reageres strengt overfor økonomisk kriminalitet...»¹

1.1 Avhandlingens tema

Avhandlingens tema er straffutmåling i saker som omhandler økonomisk kriminalitet. I dagens samfunn er det mye fokus på økonomisk kriminalitet og den samfunnsskadelige effekten den har. Senest i april 2014 informerte justis- og beredskapsminister Anders Anundsen om at det nå arbeides med en ny handlingsplan mot økonomisk kriminalitet.² Økonomisk kriminalitet kommer i ulike former, og skiller seg fra andre typer kriminalitet på mange områder. Forbrytelsene er ofte planlagte, gjennomtenkte, de kan foregå over mange år og lovbrøtteren tar vanligvis en kalkulert risiko når valget om å bryte loven tas. Dette betyr også at begrunnelsen for å fastsette den straffen som gis kanskje vil være annerledes enn ved andre former for kriminalitet, fordi andre hensyn gjør seg gjeldende. Sitatet over er hentet fra en høyesterettsdom i en sak om bedrageri og annen økonomisk kriminalitet. Her tar Høyesterett utgangspunkt i den alminnelige lovlydigheten, også kalt allmennprevensjon. Allmennprevensjon er en av bærebjelkene i vår strafferett i dag. Den innebærer at en straffetrussel og håndhevelsen av den motvirker lovbrudd i samfunnet.

1.2 Problemstilling og fremgang

Denne oppgaven vil ta for seg straffutmålingen ved økonomisk kriminalitet, nærmere bestemt gi en analyse og vurdering av straffutmålingsmomentene i disse sakene, sett i lys av straffens begrunnelse og de generelle straffutmålingsmomentene. For å belyse oppgavens tema vil det bli gjennomgått en del høyesterettsdommer om økonomisk kriminalitet. Disse dommene blir presentert for å belyse hvilke momenter Høyesterett tillegger vekt.

¹ Rt 1990 s. 641 på s. 643.

² Anders Anundsens svar på spørsmål fra høyrepolitiker fra Hårek Elvenes (2014)

Under punkt 2 vil det bli redegjort for begrunnelsen for straff og de generelle straffutmålingsmomentene. Under punkt 3 vil det bli redegjort for særtrekkene ved økonomisk kriminalitet. I punkt 4.1 vil de utvalgte dommene bli gjennomgått, for så å se på hvilke momenter som faktisk har blitt tillagt vekt i straffutmålingen. Under punkt 4.2 vil det bli foretatt en analyse og vurdering av momentene sett i lys av straffens begrunnelse og de generelle straffutmålingsmomentene. I punkt 5 vil funnene bli sammenholdt og vurdert samlet. Under punkt 6 vil konklusjonen bli presentert.

1.3 Rettskildebruk

Denne avhandlingen er hovedsakelig bygget på rettskildene høyesterettsdommer, forarbeider og juridisk litteratur. Da straffutmålingen i Norge i dag i stor grad er opp til domstolene å avgjøre, er det liten veiledning å få i loven, utenom strafferammene og noen sentrale momenter. Høyesterett er derfor den fremste kilden til informasjon om straffutmåling i saker som omhandler økonomisk kriminalitet. Forarbeider har blitt brukt til å belyse hvilke hensyn som blir vektlagt ved lovgivningen, og hvilke momenter lovgiver mener det er relevant å ta i betraktning ved utmåling av straff. Det er også vist til forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Selv om denne loven ikke har trådt i kraft enda er den vedtatt og forarbeidene er skrevet av offentlig utnevnte kompetente personer. Både loven og forarbeidene gir således uttrykk for gjeldende rett og vil derfor ha rettskildemessig vekt. I juridisk litteratur er det ikke skrevet mye om straffutmålingen i saker om økonomisk kriminalitet. I denne avhandlingen er litteratur derfor hovedsakelig brukt til å belyse de generelle straffutmålingsmomentene som ansees for relevante, samt den generelle begrunnelsen for straff i dagens samfunn.

Økonomisk kriminalitet er hovedsakelig regulert i straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 kapittel 24-27. Denne loven vil videre i avhandlingen bli omtalt som straffeloven. Hovedvekten i denne oppgaven vil ligge på bedrageri, straffeloven § 270 og § 271, utroskap, straffeloven § 275 og § 276, og korrupsjon, straffeloven § 276 a og 276 b. Også straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 vil bli anvendt. Denne loven vil bli omtalt som straffeloven 2005.

1.4 Avgrensninger

Oppgaven vil bli avgrenset mot de simple overtredelsene og vil konsentrere seg om de mest alvorlige tilfellene, hvor det er utmålt strengest straff. I tillegg vil det bli avgrenset mot visse former for økonomisk kriminalitet, henholdsvis forsikringsbedrageri og trygdebedrageri. Disse, og de simple overtredelsene, har ofte en annen karakter enn de grove økonomiske forbrytelsene som det skal sees nærmere på her. De blir ofte begått av andre personer og motivet bak handlingen kan også være ulikt. Det vil videre bli avgrenset mot heleri på grunn av forbrytelsens karakter. Heleri forutsetter en primærforbrytelse som i mange tilfeller ikke vil gjelde økonomisk kriminalitet og dermed falle utenfor denne avhandlingens tema, for eksempel utbytte fra narkotikaforbrytelser.³ Straffutmålingen blir dermed ofte begrunnet annerledes enn i de rene økonomiske sakene, og vil kunne gi et skjevt bilde av momentene som vektlegges ved straffutmålingen. Oppgaven vil konsentrere seg om bestemmelser i straffeloven, men mange av hensynene som gjør seg gjeldende her vil også gjøre seg gjeldende ved andre former for økonomisk kriminalitet, for eksempel ved skattesvik⁴ og overtredelse av verdipapirhandelloven.

Det finnes i tillegg mange ulike former for straff, både fengsel, bøter, sikring, hefte og samfunnsstraff. Da oppgaven vil bli konsentrert om de grove forbrytelsene vil det være fengselsstraff som er straffarten oppgaven fokuserer på. I noen tilfeller, der det er relevant for oppgavens tema, vil også rettighetstap bli behandlet. Det samme gjelder inndragning og erstatning som er ikke definert som straffarter, men som likevel vil kunne gi et innblikk i den totale belastningen for domfelte.

³ En dom som omhandler narkotikakriminalitet, Rt. 2011 s. 1509, vil likevel bli anvendt for å belyse hvilken vekt tilståelse generelt tillegges ved straffutmålingen.

⁴ Ligningsloven kapittel 12

2 Generelt om straffutmåling

2.1 Straffens begrunnelse og virkning

Straff blir definert som et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde.⁵ Begrunnelsen for straff har variert i tidens løp, fra det brutale øye-for-øye prinsippet til synet på straffen som styringsmiddel. I dag er det vanlig å dele straffens begrunnelser inn i to ulike kategorier: De relative straffe-teorier og de absolutte straffeteorier.⁶ Ved de relative straffeteoriene er hovedtanken at straffen er nyttig, den har et formål utenfor seg selv, den skal beskytte samfunnet.⁷ De absolutte straffeteoriene går ut på at straff i all hovedsak skal oppfylle rettferdigheten.⁸ Lovbrudd må gjen-gjeldes, forholdsmessighet mellom handlingen og straffen står sentralt. Hvilken teori som er gjeldende i Norge i dag er ikke helt åpenbart, men støtte for at de relative teoriene er mest fremtredende finner man i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) til ny straffelov. Der uttales det, under overskriften 'Gjengjeldelse kan ikke være straffens formål', at straffelovgivningens formål er prevensjon, å styre adferden i samfunnet.⁹ Også i NU 1984:2 på s. 39 finner man holdepunkter for det samme. Det uttales at «*Almenprevensjon, individualprevensjon, rettferdighet og humanitet kan karakteriseres som overordnede målsetninger både for straffesystemet i sin helhet og for valget av reaksjon.*»¹⁰ Straff og straffetrusselen har også andre virkninger, ved at de hindrer selvtukt og selvjustis og bidrar til å skape orden i samfunnet.¹¹

⁵ Andenæs (2010) s. 10, Rt 1977 s. 1207 på s. 1209 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77

⁶ Andenæs (2010) s. 67

⁷ ibid. s. 68

⁸ ibid. s. 67-68, se i same retning Eskeland (2006) s. 47

⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77-78

¹⁰ NU 1984:2 s. 39, sitert i NOU 2002:4 s. 113-114

¹¹ Slettan (2001) s. 13

2.2 Relative straffeteorier

2.2.1 Individualprevensjon

Ved individualprevensjon er det straffens innvirkning på individet som står i fokus. Straffen kan etter denne lære forhindre ny kriminalitet ved å behandle, avskrekke og uskadeliggjøre personen.¹² Straffen virker uskadeliggjørende når domfelte soner fengselsstraffen, ved at han i denne perioden ikke får begått nye lovbrudd. Straffen kan ha en avskrekkende effekt på individet, ved at den domfelte ikke begår nye lovbrudd som følge av at han er tidligere straffet og har erfart ubehagelighetene det medfører. Endelig kan straffen virke individualpreventivt ved at den har en forbedrende effekt. Her vil straffen være en rehabilitering som vil gjøre personen mer lovlydig.

Om individualprevensjonen faktisk virker på denne måten er vanskelig å bevise. Det at den virker uskadeliggjørende kan anses som det minst tvilsomme. Den domfelte vil bli fysisk forhindret fra å begå nye straffebrudd i den perioden han er innesperret. Dette gjelder særlig den tradisjonelle kriminaliteten som for eksempel tyveri. Samtidig finnes ulike kriminelle handlinger som også kan bedrives i et fengsel, for eksempel narkotikahandel. Individualprevensjonens rehabiliterende funksjon har fra 1960-tallet hatt mindre betydning i norsk rett, da det kom ny forskning som sådde tvil om hva man kan oppnå ved straff, og om straff vil hindre at den domfelte forgår seg på ny.¹³ I dag er det mange som tviler på om denne forbedrende siden ved individualprevensjonen har den virkningen kan tidligere antok. Dette har sin bakgrunn i et stort antall undersøkelser blant innsatte i fengsler i ulike land, hvor det har vært fokus på hvordan fengselsstraffen påvirker dem.¹⁴ Det er allikevel klart at individualprevensjonen fortsatt har relevans da Høyesterett også i dag ser hen til disse hensynene ved blant annet utmåling av straff. Som eksempel kan nevnes Rt. 2013 s. 978 hvor det i avsnitt 30 uttales at *«I tillegg til den allmennpreventive effekten av straffen – som er viktig – er også den individualpreventive effekten viktig. Dersom straffenivået blir for høyt, vil straffen lett kunne få slike følger for domfeltes arbeid, økonomi og boligforhold, at effekten vil kunne bli den motsatte av det man ønsker å oppnå med å straffe.»*

¹² Slettan (2001) s. 12

¹³ Andenæs (2010) s. 91

¹⁴ Mathiesen (2011) s. 47-54

2.2.2 Allmennprevensjon

Allmennprevensjonen er kanskje den mest fremtredende begrunnelsen for straff i dagens Norge. Tidligere var det utførelsen av straffen som ble ansett å gi denne virkningen, med offentlige henrettelser og straffer.¹⁵ Dette har man i de fleste land i dag gått bort fra, og kjernen i allmennprevensjonen er nå at straffetrusselen skal virke avskrekkende på befolkningen.¹⁶ Det at en bestemt handling er forbudt eller påbudt, samt at brudd på disse reglene kan medføre straff, skal bidra til at folk avstår fra den ulovlige handlingen.

Allmennprevensjonens effekt kan vise seg på ulike måter. For det første kan den virke inn på individets valg, hvor det etter en kalkulasjon ikke vil 'lønne seg' å begå handlingen. Her er det hvert enkelt individ som veier faren for straff mot fordelene man oppnår ved forbrytelsen. Dette kalles også straffens avskrekkende virkning.¹⁷ For det andre kan allmennprevensjonen gi seg utslag i folks moraloppfatning. Det at en handling har blitt kriminalisert og straffebelagt vil kunne medføre at borgernes oppfatning av handlingen over tid endres. Dermed vil det bli ansett som galt å begå handlingen i seg selv, uten at folk til enhver tid nødvendigvis er seg bevisst at det er forbudt. Dette kalles ofte straffens moralpåvirkning.¹⁸

Både den avskrekkende effekten og den moraldannende effekten forutsetter at straffetrusselen er kjent, slik at folk vet at handlingen er forbudt.¹⁹ For moralpåvirkningen gjelder dette i hvert fall frem til borgernes forhold til handlingen er endret. Deretter vil det blir ansett som moralsk feil, selv om et enkeltindivid ikke vet at handlingen er straffebelagt. For den avskrekkende virkning vil dette gjelde mer absolutt. Den som ikke vet at han kan bli straffet vil i mindre grad bli skremt til å avstå fra handlingen. Videre er det naturlig å anta at den avskrekkende effekten av straffen beror på oppdagelsesrisikoen. Dersom handlingen er vanskelig å oppdage og dermed sjeldent blir straffet, vil i hvert fall den avskrekkende virkningen miste mye av sin effekt. I NOU 2003:15 'Fra bot til bedring' med mandat blant annet å foreta en «grunn-

¹⁵ Andenæs (2010) s. 82

¹⁶ *ibid.* s. 83

¹⁷ *ibid.* s. 84

¹⁸ *l.c.*

¹⁹ *ibid.* s. 85

*leggende gjennomtenkning av hvordan det bør reageres mot lovbrudd»*²⁰ kommenterte de allmennprevensjonens virkning. Her legges det til grunn at straffens avskrekkende virkning vil variere med ulike typer forbrytelser og persongrupper. For visse typer voldshandlinger uttales det at det er *«grunn til å tro at risikoen for straff spiller en mindre rolle for adferden»*.²¹ Dette har sitt grunnlag i handlingenes karakter, at de ofte skjer impulsivt eller uten nøye planlegging. Videre uttales det at *«Ved økonomisk kriminalitet er det derimot grunn til å tro at atferden i større grad styres av kalkulert risiko.»*²² Dermed vil den avskrekkende effekten kunne bli større, ved at man i denne kalkuleringen tar i betraktning både straffetrusselen og oppdagelsesrisikoen. Av denne grunn er det nødvendig at den potensielle forbryteren vet om straffebudet og at oppdagelsesrisikoen er reell.

Om allmennprevensjonen faktisk har den antatte effekten er vanskelig å måle. Dette er det flere grunner til, blant annet er en persons handling ikke kun regulert av hvilke straffetrusler som eksisterer, men av mange andre forhold som moralske verdier, kulturell bakgrunn, samfunnsendringer og livssituasjonen generelt.²³ På mange måter blir man overlatt til antakelser og fornuftsbetraktninger når man ser på allmennprevensjonens effekt.²⁴ Mange forfattere har her hevdet at det er oppdagelsesrisikoen, og ikke straffens størrelse som har størst effekt på straffens avskrekkende virkning.²⁵ Undersøkelser antyder også at høyere oppdagelsesrisiko gir mindre kriminalitet, mens det er vanskelig å vise at høyere straffer gir mindre kriminalitet.²⁶ Andenæs så på forholdene under okkupasjonen under andre verdenskrig, og disse funnene kan bidra til å belyse temaet.²⁷ Danmark var i en periode nesten uten politi og retts håndhevelse. I dette tidsrommet økte antall ran over 10 ganger. Det at straffene ble skjerpet i de tilfeller gjerningspersonen ble dømt stoppet ikke denne utviklingen. Andre erfaringer fra denne perioden viste at dersom oppdagelsesrisikoen var høy ble påbudene fulgt. Andenæs viser her til mørkleggingspåbudene som ble etterlevet, her var det åpenbart vanskelig å holde

²⁰ Oversendelsesbrev i NOU 2003:15

²¹ NOU 2003:15 s. 49

²² l.c.

²³ Andenæs (1990) s. 12

²⁴ NOU 1983:57 s. 50 og Eskeland (2006) s. 50-51

²⁵ Andenæs (2010) s. 87, NOU 2003:15 s. 50

²⁶ Hauge (1996) s. 308 og s. 300. Se i samme retning Andenæs (1990) s. 16

²⁷ Andenæs (2010) s. 86-87

overtredelser skjult.²⁸ Det er derfor nærliggende å anta at allmennprevensjonens virkning i hvert fall i ved noen typer kriminalitet, blant annet økonomisk kriminalitet, beror mer på oppdagelsesrisikoen enn på hvor høye straffer som ilegges. Dette vil bli behandlet i punkt 5.1.

²⁸ Andenæs (2010) s. 86-87

2.3 Absolutte straffeteorier

Selv om den relative teorien har mest tyngde i vårt rettssystem er ikke de absolutte straffeteorierne uten betydning. Som nevnt er kjernen i disse teoriene å sørge for at rettferdigheten skjer fyllest. Rettferdighet er ikke et klart definert juridisk begrep, men det gir uttrykk for hva man finner rett og rimelig i en situasjon, eller det kan gi uttrykk for det resultatet man anser for rimeligst etter en helhetlig vurdering.²⁹ I straffeloven 2005 ble det i 2008 tilføyet et nytt ledd i § 29 som slår fast at *«Når det ved fastsetting av straff er aktuelt å ilegge flere straffrettslige reaksjoner, jf. første ledd og § 30, skal den samlede reaksjonen stå i et rimelig forhold til lovbruddet.»* Her ser man at rimelighetstanken har kommet til uttrykk i loven, straff og handling skal stå i en rettferdig proporsjon til hverandre.

Videre faller den alminnelige rettsfølelse inn under de absolutte straffeteorierne. Utrykket er i seg selv uklart, men rent språklig antyder det at folkeviljen skal være avgjørende for straffretten. 'Folkeviljen' vil sjelden være klar og entydig i synet på straff og den alminnelige rettsfølelse henspiller seg derfor ofte til rettferdighet.³⁰ Målet er at lovgiver og domstolene skal utforme og håndheve lovgivningen på en måte som opprettholder tilliten i samfunnet. På denne måten vil man kunne motvirke privat rettshåndhevelse og selvtekt. Dette kan illustreres av Rt. 1984 s. 817 som omhandler seksuelle overgrep og drap av en 5 år gammel pike, hvor Høyesterett uttaler på s. 819 *«Den alminnelige rettsfølelse krever at det reageres slik at samfunnet kan spares for frykt og fare og skader av fysisk og psykisk art som følger med seksuelt motiverte overgrep»*.

Også straffverdigheten av forbrytelsen er en absolutt straffeteori. Straffverdighet er heller ikke et entydig begrep, men blir vanligvis benyttet for å angi den straff man finner rimelig for en handling eller for å uttrykke bebreidelse mot gjerningspersonen.³¹

I NOU 2002:4 brukes begrepet *«som en karakteristikk av handlinger vurdert ut fra hensyn med moralske implikasjoner, nært knyttet til rettferdighetsbetraktninger og gjengjeldelsesteorier»*.³² Straffverdighet er således nært knyttet til hensynet til en rettferdig straff.

²⁹ NOU 2002:4 s. 120

³⁰ *ibid.* s. 127

³¹ *ibid.* s. 120

2.4 Straffutmålingsmomenter

Når en straffbar handling er begått og alle vilkår for straff er oppfylt gjenstår spørsmålet om utmåling av en passende straff. I vår straffelov er det kun straffeloven § 100 som angir en bestemt straff. Denne bestemmelsen slår fast at den som dreper kongen eller regenten, eller medvirker til eller forsøker på en slik handling, skal bli straffet med 21 års fengsel. Straffelovens andre bestemmelser har forholdsvis vide strafferammer. Når domstolene skal utmåle en straff er det i utgangspunktet disse rammene de skal holde seg innenfor. I tillegg finnes det flere regler om adgangen til å gå utenfor disse strafferammene i gitte tilfeller, se for eksempel straffeloven § 56 (b) om nedsettelse av straffen under det bestemte lavmål «*når handlingen er foretatt i berettiget harme*». Disse reglene vil ikke bli inngående behandlet i denne oppgaven. Den nåværende straffelov inneholder ingen generell bestemmelse om hvilke momenter domstolene skal se hen til ved straffutmålingen, og dette ble heller ikke foreslått ved utformingen av den nye straffeloven av 2005. I 2008 bestemte ble det vedtatt av Stortinget at denne straffeloven skal inneholde generelle bestemmelser om formildende og skjerpene omstendigheter ved straffutmålingen i § 77 og § 78. Disse nye reglene kodifiserer i all hovedsak gjeldende rett, slik Høyesterett har utviklet straffutmålingen.³³ Domstolene kan ved straffutmålingen legge vekt på alle relevante og saklige argumenter. En fullstendig oppregning av alle relevante hensyn vil verken være hensiktsmessig eller mulig, men noen av hovedmomentene som fremheves i teori og praksis vil her bli presentert.

2.4.1 Prevensjon

Som tidligere redegjort for er individualprevensjon og allmennprevensjon en del av hovedbegrunnelsen for straff. Dermed er det naturlig at dette er relevante momenter også ved straffutmålingen. Allmennprevensjon blir ofte anført som straffeskjerpene moment. Rt 2005 s. 343 omhandlet en grov narkotikaforbrytelse, og Høyesterett uttalte at «*Ved utmåling av straff for grove narkotikaforbrytelser vil de allmennpreventive hensyn veie tungt.*»³⁴ Det er særlig i saker hvor handlingen har en stor samfunnsskadelig effekt eller er spesielt grov at de allmenn-

³² NOU 2002:4 s. 122

³³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 268

³⁴ Rt 2005 s. 343 avsnitt 16

preventive hensyn blir anvendt. I disse typer saker er det viktig for rettssystemet å vise at det vil bli slått hardt ned på den type kriminalitet som saken gjelder. Det samme vil man se nedenfor ved straffutmålingen i økonomiske straffesaker. Økonomisk kriminalitet kan ha stor samfunnsskadelig effekt, og dermed ansees det som viktig å slå hardt ned på denne typen forbrytelser.

De individualpreventive hensyn har de senere år sjeldent blitt anført som straffeskjerpende moment.³⁵ Andenæs påpeker at usikkerheten rundt individualprevensjonen tilsier at man skal være varsom med å tillegge dette avgjørende vekt i skjerpende retning.³⁶ Det hender derimot oftere at Høyesterett bruker momentet i formildende retning, se for eksempel Rt.2004 s. 804 som gjaldt en ung gutt. Høyesterett uttalte «*Vesentligere er at individualpreventive hensyn har en særlig tyngde. I denne alderen er sinnet ytterst sårbart og lite egnet til å motstå uheldige virkninger av fengselsstraffen. Det bør derfor skulle svært mye til før så unge mennesker sperres inne.*»³⁷ Når individualpreventive hensyn tillegges vekt i formildende retning er det fordi straffen ikke skal bli for belastende for tiltalte, som sitatet fra Rt. 2004 s. 804 illustrerer. En straff som er for streng og ødelegger domfeltes mulighet til en vellykket rehabilitering vil senere gagne hverken samfunnet eller gjerningspersonen. Som vi skal se i punkt 4 blir ikke dette momentet tillagt mye vekt i saker som omhandler grov økonomisk kriminalitet.

2.4.2 Forholdsmessighetsprinsippet

Dette prinsippet ser vi utslag av i § 29 siste ledd i straffeloven 2005. Straffen skal stå i et rimelig forhold til handlingen. Høyesterett uttrykker dette på ulike måter, bl.a. når de sier at straffen er 'tilstrekkelig' eller når de legger vekt på skjerpende momenter fordi handlingen for eksempel er grov. Rt 2006 s. 333 omhandlet utregning av tilleggsskatt. Siden illeggelse av ordinær tilleggsskatt er å regne som straff etter Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen uttalte Høyesterett at «*Et krav om forholdsmessighet mellom handling og*

³⁵ Andenæs (2010) s. 475

³⁶ l.c., se også Eskeland (2006) s. 425-426

³⁷ Rt 2004 s. 804 avsnitt 25

reaksjon står da sentralt.»³⁸ Dommen viser at Høyesterett til tider bruker forholdsmessighetsprinsippet aktivt for å fastsette den korrekte straff.

2.4.3 Likhetsprinsippet

Dette prinsippet er nok på mange måter et utslag av de absolutte strafferettsteorier. Like saker skal behandles likt og, så langt det er mulig, også straffes på samme måte. Her oppstår imidlertid problemet med at det er vanskelig å avgjøre hvilke saker som er like, da alle saker har forskjellige særpreg. Ved nåværende straffeprosesslov³⁹ § 344 skal Høyesterett ikke endre straffutmålingen når de ikke endrer lovanvendelsen, «*mindre den finner at det er et åpenbart misforhold mellom den straffbare handling og straffen*». Det kan hevdes at det medfører at likhetsprinsippet svekkes ved straffutmålingen, når det i slike tilfeller kreves «*åpenbart misforhold*» for å endre straffen. Etter innføringen av to-instansordningen i 1995 behandlet Høyesterett flere straffutmålingsanker enn de gjør i dag.⁴⁰ Det er blitt argumentert for at Høyesterett har fått redusert innflytelse til å kontrollere at likhetsprinsippet blir fulgt av de lavere domstolene.⁴¹

Likhetsprinsippet kommer også til uttrykk når Høyesterett ved beslutning om straffutmålingen viser til straffutmålingen i tidligere saker. Rt 2012 s. 259 omhandlet en ung og tidligere ustraffet gjerningsmann som var siktet for overtredelse av straffeloven § 229 1. straffalternativ. I avsnitt 33 i dommen uttales det at «*Det er opplyst at A nå har store psykiske problemer. Dette kan imidlertid ikke begrunne at straffen gjøres helt eller delvis betinget, idet det følger av fast praksis, jf. blant annet Rt. 1996 side 10...*». Denne, og mange flere dommer, viser at henvisning til tidligere dommer er et viktig moment ved straffutmålingen. Dette kan sees på som et utslag av tanken om at like saker skal behandles likt.

2.4.4 Strafferammer og det alminnelige straffenivå

Som nevnt tidligere er det ganske vide strafferammer i norsk rett. Dette gir dommerne vidt spillerom. I bestemmelsene om de typiske økonomiske forbrytelsene er strafferammene stort

³⁸ Rt. 2006 s. 333 avsnitt 58

³⁹ Straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25

⁴⁰ Eskeland (2006) s. 427

⁴¹ l.c.

sett like, med 3 år som maksimumsstraff for de simple forbrytelsene og 6 år for de grove. For grov korrupsjon, straffeloven § 276a, er maksimumsstraffen 10 år. Man kunne tro at det normale straffenivået for en forbrytelse ligger på rundt midten av strafferammen, men det er ikke tilfellet. For forbrytelser ligger denne 'normalstraffen' i det lavere sjiktet av strafferammen.⁴² Dette kan være fordi strafferammene er preget av at de ble utformet for lenge siden da synet på straff var strengere, eller fordi maksimumsstraffen blir fastsatt med tanke på de groveste forbrytelsene, mens de vanlige overtredelsene er mildere enn som så.⁴³ En heving eller senkning av strafferammene kan likevel ha betydning for straffeutmålingen og påvirke straffenivået, dersom rammene endres og det er sagt i forarbeidene at det ønskes en endring i straffutmålingspraksisen.⁴⁴ Det at lovgiver også er klar over dette kan illustreres med forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Det spesifiseres at forslaget om strafferamme på bot eller fengsel i inntil to år for økonomisk utroskap «*er ikke ment å skulle endre straffutmålingspraksis*».⁴⁵ Dette så man også etter heving av strafferammen for korrupsjon i straffeloven § 276b i 2003 fra 6 til 10 år. I Rt. 2008 s. 1473 som omhandler grov utroskap og grov korrupsjon, uttalte førstvoterende i avsnitt 30 at det i forarbeidene ikke kunne leses noe klart signal om heving av det generelle straffenivået. Det var allikevel grunnlag for en viss skjerpelse av nivået blant annet fordi utvidelse av strafferammen kunne medvirke til et større spillerom ved utmålingen og dermed også strengere straff i de mindre alvorlige tilfellene.

Som nevnt i punkt 2.4.3 kan ikke Høyesterett i alle saker endre straffutmålingen, fordi det kreves et «*åpenbart misforhold*». Det kan hevdes at dette fører til at vår øverste domstol ikke har anledning til å påvirke det alminnelige straffenivået på samme måte som før. Samtidig kan det argumenteres for at det nå er de mer prinsipielle sakene som slipper inn til ankebehandling i Høyesterett.⁴⁶ Dermed opprettholdes deres styrende rolle på straffutmålingsområdet.⁴⁷

⁴² Eskeland (2006) s. 452 og Andenæs (2010) s. 458

⁴³ Andenæs (2010) s. 459

⁴⁴ l.c.

⁴⁵ Innst.O. nr. 73 (2008–2009) s. 64

⁴⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 155

⁴⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 155

2.4.5 Konkrete momenter

Videre er det mange konkrete momenter som er relevante ved straffutmålingen. Andenæs deler dem i to ulike kategorier; handlingens objektive grovhet og gjerningsmannens subjektive skyld.⁴⁸ Også forhold som ligger utenfor selve forbrytelsen kan få betydning for straffutmålingen.⁴⁹

2.4.5.1 Trekk ved handlingen

Dette kommer ofte til uttrykk i straffelovgivningen selv, ved skillet mellom simple og grove forbrytelser. Et eksempel er bedrageri i straffeloven § 270 og grovt bedrageri i straffeloven § 271. I § 271 annet ledd er det listet opp en rekke momenter som skal vektlegges ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt eller ikke. Herunder om handlingen har voldt betydelig skade, om den siktede har misbrukt sin stilling og om han har voldt velferdstap. Det er naturlig at disse momentene blir tillagt vekt også ved straffutmålingen og ikke kun ved subsumsjonen. Dette ble også uttalt av Høyesterett i Rt 2010 s. 1624 i forbindelse med en korrupsjonssak.⁵⁰

Måten handlingen har blitt utført på vil kunne være et relevant moment.⁵¹ Dersom handlingen har et profesjonelt preg kan det tale for strengere straff. Mulighet for straffskjerping ved organisert kriminalitet ble innført i straffeloven § 60a i 2003, men et profesjonelt preg kan være et moment i skjerpende retning selv om ikke § 60a blir anvendt⁵². Situasjonen handlingen blir begått i kan også være av betydning. Hvis gjerningspersonen var utsatt for særlig fristelse kan dette være et formildende moment.⁵³ Dette mener Andenæs at ikke vil være like aktuelt ved lovbrudd hvor gjerningspersonen som oftest har stor egeninteresse av lovbruddet, og handlingen er mindre moralsk fordømmende, som for eksempel ved økonomisk kriminalitet.⁵⁴

⁴⁸ Andenæs (2010) s. 463

⁴⁹ *ibid.* s. 472

⁵⁰ Rt 2010 s. 1624 avsnitt 21

⁵¹ Eskeland (2006) s. 431

⁵² Rt. 2008 s. 1064 avsnitt 18

⁵³ Andenæs (2010) s. 466

⁵⁴ *l.c.*

I disse tilfeller vil det være behov for en streng reaksjon, for at straffen skal kunne virke allmennpreventivt.

2.4.5.2 Subjektive forhold

Ved de subjektive forhold er utgangspunktet at det som skjerper den moralske dom over handlingen også er skjerpende momenter ved straffutmålingen, og det samme gjelder i formildende retning.⁵⁵ Dette samsvarer godt med de absolutte straffeteorier, både med den alminnelige rettsfølelse,⁵⁶ ønsket om en rettferdig straff og straffverdigheten av handlingen. Her vil forhold ved gjerningspersonen kunne komme inn som skjerpende eller formildende omstendigheter.

Gjerningspersonens alder vil komme inn som et subjektivt moment. Dette fremkommer uttrykkelig i straffeloven § 55, som fastslår at 21 års fengsel ikke kan anvendes, samt at straffen kan settes lavere enn den nedre strafferamme, for personer under 18 år. Det siste er bare en mulighet, men rettspraksis viser at Høyesterett legger vekt på ung alder, selv om ikke § 55 blir anvendt aktivt. Hvor lav alderen må være er det dog ingen klare grenser på og varierer med forbrytelseskategori og omstendighetene for øvrig. I Rt 2005 s. 29 ble en gutt på 17 år og 9 måneder dømt til fengsel i 2 år, hvorav 1 år ble gjort betinget, for overtredelse av straffeloven § 195 (1) annet straffalternativ. Flertallet uttalte i avsnitt 15 at straffen nok ville vært ubetinget fengsel i overkant av 2 år dersom domfelte hadde vært en fullt voksen mann. Mindretallet, på en dommer, anså en straff på 1 år og 6 måneder hvorav 1 år skulle være betinget, som passende straff.⁵⁷ Gjerningsmannens alder var en stor del av begrunnelsen og det uttales at § 55 «er utslag av det prinsipp, som antas å være alminnelig akseptert, at det skal særlige grunner til å benytte fengselsstraff overfor unge mennesker.»⁵⁸

Også høy alder kan trekke i formildende retning.⁵⁹ Dette kan være fordi alderen har gjort personen svekket, eller fordi fengselsstraff kan være spesielt belastende for gamle personer.⁶⁰

⁵⁵ Andenæs (2010) s. 466

⁵⁶ l.c.

⁵⁷ Rt 2005 s. 29 avsnitt 19

⁵⁸ ibid. avsnitt 18

⁵⁹ Eskeland (2006) s. 437

Dette er et av momentene som ikke er nedfelt i den nåværende straffelov, men som er kodifisert i straffeloven 2005 § 78(1) g, hvor det blant annet er en formildende omstendighet om «*straffereaksjonen vil bli en sterk belastning på grunn av høy alder*». Som alle andre straffutmålingsmomenter er vekten av alderen relativ og må avveies mot de andre hensyn og momenter som gjør seg gjeldende. Magnus Matningsdal uttrykker at man derfor lettere anvender «*betinget dom ved vinningsforbrytelser enn ved vold mot offentlig tjenestemann*», når det er tale om alderens relative vekt ved valg av betinget eller ubetinget fengselsstraff.⁶¹

Under subjektive forhold vil naturlig nok graden av forsett eller uaktsomhet komme inn. En nøye planlagt og gjennomtenkt handling vil ofte tilsi en strengere straff enn en impuls-handling. Dette gjenspeiler straffverdigheten av handlingen, ved at den som i lang tid planlegger for eksempel å utøve vold mot en annen fortjener strengere straff enn den som gjorde det i affekt. Det samme vil gjøre seg gjeldende ved forholdet mellom uaktsomhet og forsett, hvor det vil fremstå som rettferdig å straffe den som handler forsettlig hardere enn den som er uaktsom. At Høyesterett ser hen til dette kan illustreres av Rt 2000 s. 2076 om forsettlig drap, straffeloven § 223, hvor Høyesterett under straffutmålingen uttalte at «*forholdet i subjektivt henseende ligger nær det overlagte drap*»,⁶² og således la vekt på skyldgraden.

I sammenheng med dette kan også motivet for handlingen nevnes. Karakteren av motivet kan spille inn, enten i skjerpende eller formildende retning. Dersom man begår handlingen med gode hensikter, for eksempel stjeler for å hjelpe en slektning som er syk og ikke har råd til å gå til legen, kan det tilsi mildere straff enn om man begår samme handling kun for egen vinning, fordi handlingen er ansett som mindre straffverdig.⁶³ Andenæs påpeker her at det avgjørende er om motivet er annerledes enn det som kan anses som det normale for den type forbrytelse det gjelder.⁶⁴

Disse subjektive forhold kan alle sies å være utslag av absolutte straffeteorier og av individualpreventive hensyn. Alle momentene her vil kunne gjenspeile straffverdigheten av

⁶⁰ Andenæs (2010) s. 467

⁶¹ Magnus Matningsdal. Rettsdata. Note til straffelov 2005 § 34

⁶² Rt. 2000 s. 2076 på s. 2078

⁶³ Eskeland (2006) s. 433

⁶⁴ Andenæs (2010) s. 467

handlingen og hvor rettferdig man anser en straff for å være. Videre er det klart at når man legger vekt på personlige forhold i formildende retning kan det være et utslag av individualprevensjon, ved at man ser at lange fengselsstraffer ikke vil være hensiktsmessig for lov-
bryteren og ikke vil bidra til rehabilitering.

2.4.5.3 Momenter utenfor forbrytelsen

Disse momentene omhandler ikke selve forbrytelsen, eller forbryteren selv på handlings-
tidpunktet, men hva som har skjedd før og etter at forbrytelsen fant sted. Dersom tiltalte er
tidligere straffet vil dette som oftest være et straffeskjerpende moment.⁶⁵ I straffeloven 2005
er det nedfelt som skjerpende moment at tiltalte tidligere er straffet for lignende handlinger.⁶⁶
Tidsforløpet vil kunne ha betydning i formildende retning. Dette gjelder hvis det har gått lang
tid fra forbrytelsen ble begått til den ble oppdaget eller hvis behandlingstiden i forvaltningen
blir lang.⁶⁷ Aktuelt her er både tiden politiet bruker på å etterforske og tidsbruken i domstols-
apparatet. Her vil tiltalte også ha rettigheter etter EMK art. 6 (1) som oppstiller en rettighet for
siktete om å få saken sin behandlet 'innen rimelig tid'. Det er flere eksempler i rettspraksis på
at tiden blir tillagt vekt i formildende retning når tiltalte ikke kan lastes for den medgåtte tid.⁶⁸
Om tidsforløpet skriver Andenæs at vekten vil være ulik ved forskjellige typer overtredelser.⁶⁹
Ved overtredelser som normalt tar lengre tid å oppdage vil vekten av dette tidsforløpet
naturlig nok bli mindre. Ved forbrytelser som tar lengre tid å etterforske gis politiet mer
slingringsmonn enn ved andre handlinger og det vil også være av betydning om den siktete
kan lastes for at etterforskningen har tatt lengre tid.⁷⁰

Dersom soning i fengsel vil virke spesielt hardt på domfelte kan dette også tas i betraktning
både ved valg av straffart og ved straffutmålingen.⁷¹ Dette kan gjelde både alder og helse-
tilstand. Hvis domfelte har endret sin livssituasjon betydelig, for eksempel går til behandling
for narkotikaavhengighet og viser vilje til å leve et bedre liv, vil det kunne føre til mer skade

⁶⁵ Eskeland (2006) s. 441

⁶⁶ Straffeloven 2005 § 77 (k)

⁶⁷ Eskeland (2006) s. 442

⁶⁸ Se blant annet Rt. 2007 s. 813, Rt. 2010 s. 1624 og Rt. 2012 s. 243

⁶⁹ Andenæs (2010) s. 473

⁷⁰ l.c.

⁷¹ Andenæs (2010) s. 474-475 og Eskeland (2006) s. 445-446

enn gagn om vedkommende får en langvarig fengselsstraff. Også hensynet til domfeltes nærmeste kan i spesielle tilfeller være et formildende moment, for eksempel dersom barn blir unormalt skadelidende av at mor eller far må i fengsel.⁷² Dersom tiltalte har avgitt en uforbeholden tilståelse eller samarbeidet med politiet i etterforskningen er dette er formildende element. At tilståelse skal tas i betraktning er regulert i straffeloven § 59 (2).

⁷² Eskeland (2006) s. 446

3 Særtrekk ved økonomisk kriminalitet

Kriminalitet kommer i mange former. Økonomisk kriminalitet skiller seg fra andre typer kriminalitet på ulike måter. Noen typer kriminelle handlinger vil ofte være impulshandlinger, for eksempel legemsforbrytelser som skjer i alkoholpåvirket tilstand og tilsynelatende uprovosert. Andre forbrytelser er enda mer krenkende, som for eksempel seksuelle overgrep som enten kan være planlagte eller impulsive. Andre ganger igjen er det mennesker i desperate situasjoner som ikke ser noen annen løsning enn å begå ulovlige handlinger. Dette ser man til tider ved de milde narkotikaforbrytelsene, når narkomane stjeler for å få byttet til seg narkotika. Ved den grove økonomiske kriminaliteten som er fokuset i denne oppgaven er situasjonen ofte helt annerledes.

I USA kom problemet for første gang på agendaen da Edwin H. Sutherland i 1939 holdt et foredrag ved navn 'The White Collar Criminal' hvor han analyserte kriminalitet blant de høytstående i næringslivet. Siden den gang har det blitt mer og mer fokus vært på denne type kriminalitet. I Norge ble det i 1989 opprettet en egen enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet, ØKOKRIM.

På ØKOKRIMs hjemmesider er økonomisk kriminalitet forklart som *«profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig.»*⁷³ I USA har FBI jurisdiksjon til å etterforske økonomisk kriminalitet. De har definert økonomisk kriminalitet, 'white collar crime', som *«... those illegal acts which are characterized by deceit, concealment, or violation of trust and which are not dependent upon the application or threat of physical force or violence. Individuals and organizations commit these acts to obtain money, property, or services; to avoid the payment or loss of money or services; or to secure personal or business advantage.»*⁷⁴

⁷³ Økokrim (2013)

⁷⁴ USDOJ, 1989, p. 3. Sitert i FBI CJIS, Cynthia Barnett (2003)

Med utgangspunkt i disse definisjonene kan man konstatere at økonomisk kriminalitet som regel ikke kjennetegnes ved impulshandlinger. Forbrytelsene er som oftest planlagte, gjennomtenkte, de kan foregå over mange år og lovbrøyteren tar vanligvis en kalkulert risiko når valget om å bryte loven tas. Handlingene blir begått både av normalt lovlydige borgere, men kan også være en del av større og organiserte nettverk som like gjerne strekker seg over landegrensene som å foregå nasjonalt. Økonomisk kriminalitet finner man både i offentlig sektor og i det private næringsliv.

I regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet står det «*Økonomisk kriminalitet utgjorde i 2010 ca. 2,4 prosent av den registrerte kriminaliteten målt i andel av antall anmeldte forbrytelser.*»⁷⁵ Det er også rimelig å anta at mesteparten av den økonomiske kriminalitet i Norge aldri blir oppdaget, slik at mørketallene er høye. Dette fordi den skjer gjennom fordekte handlinger i virksomheter som er, eller utgir seg for å være, lovlige. Dette støttes også av en rapport ATKearney kom med på bakgrunn av en internasjonal undersøkelse om svart økonomi. Den fant at den svarte økonomien i Norge utgjør 14 % av Norges BNP.⁷⁶ At svart økonomi er skadelig for samfunnet er noe de fleste vil si seg enig i. Her blir penger unndratt fellesskapet, og i tillegg er en svart økonomi grobunn for mange ulovlige handlinger som for eksempel hvitvasking og organisert kriminalitet. Det er derfor naturlig at handlingens samfunnsskadelige effekt blir spesielt viktig i saker om økonomisk kriminalitet, men spørsmålet er om det tillegges for meget vekt i forhold til andre straffutmålingsmomenter.

⁷⁵ Regjeringen (2011) s. 6

⁷⁶ ATKearny, Friedrich Schneider (2013) s.4

4 Straffutmålingsmomenter

I avsnitt 2 ble det redegjort for straffens formål og de generelle momentene som vektlegges ved straffutmålingen. Etter en gjennomgang av praksis utkrystalliserer det seg enkelte momenter som Høyesterett særlig fremhever i saker som omhandler økonomisk kriminalitet. Her vil der bli redegjort for fem høyesterettsdommer som kan bidra til å belyse fremgangsmåten ved straffutmålingen. Disse sakene er valgt fordi det er de sakene hvor den utmålte straffen er strengest og Høyesterett samtidig sier noe generelt om straffutmålingen. Det er ofte vanskelig å vite eksakt hvor mye vekt Høyesterett legger på hvert moment de anser som relevante i straffutmålingen, men det er visse momenter som tilsynelatende gis mer vekt enn andre, og flere momenter som gjennomgående er av stor betydning ved fastsetting av straffen.

4.1 Gjennomgang av dommene

4.1.1 Rt. 1990 s. 641⁷⁷

Den første dommen er Rt. 1990 s. 641. Denne saken omhandler økonomisk kriminalitet vedrørende over 100 millioner kroner og gjaldt dom for grovt bedrageri, straffeloven § 271 jf. § 270, forsikringsbedrageri § 272 samt overtredelse av straffeloven §§ 274, 288 jf. 286. Gjerningsmannen ble i herredsretten dømt til fengsel i 4 år og 6 måneder, samt 5 års rettighetstap. Straffutmålingen ble anket til Høyesterett, som satt straffen til 6 år ubetinget fengsel og 5 års rettighetstap. Dommen er avsagt med 3-2 dissens vedrørende fengselsstraffen og 4-1 vedrørende rettighetstapet.

Innledningsvis påpeker førstvoterende at saken omhandler et stort beløp, totalt over 100 millioner kroner. Maksimumsstraffen som kunne idømmes var 9 år, jf. straffeloven § 62, da øverst strafferamme for noen av forbrytelsene var 6 år.⁷⁸ Videre uttaler førstvoterende, som var i mindretall angående fengselsstraffens varighet, at utgangspunktet er at hensynet til den alminnelige lovlydighet tilsa at det reageres strengt overfor økonomisk kriminalitet. Her blir utgangspunktet tatt i allmennprevensjonens betydning ved økonomisk kriminalitet, selv om

⁷⁷ Denne dommen er noe eldre enn de andre dommene som skal analyseres i denne avhandlingen. Etter en gjennomgang av praksis fremstår det likevel som om den fortsatt gir uttrykk for gjeldende rett.

⁷⁸ Rt. 1990 s. 641 s. 642

denne terminologien ikke uttrykkelig blir brukt. Av skjerpende momenter fremheves beløpets størrelse, at domfelte hadde presset sine standpunkter gjennom ovenfor styret og således dominert i sin posisjon. Forbrytelsene var videre til dels utspekulert gjennomført og dermed vanskelige å avdekke. Her fremheves altså de subjektive sider ved forbrytelsen, nemlig den forbryterske vilje, forsettet og karakteren av handlingen i form av planlegging. Videre blir det i dommen lagt betydelig vekt på at forbrytelsene bidro til å svekke tillitsforholdet mellom banker og næringsliv. Her er det tillitsbruddet som blir tillagt vekt, som vi senere skal se er dette et gjennomgående viktig moment i saker som omhandler økonomisk kriminalitet.

I formildende retning påpekte førstvoterende at domfelte ikke gikk inn i virksomheten med kriminelle forsetter, men endte med å begå forbrytelsene etter akutte likviditetsproblemer. Pengene han tilegnet seg ble skutt inn i bedriften for å holde den gående, og i tillegg var investorene meget pågående og investeringsaggressive. Etter førstvoterendes oppfatning skulle anken forkastes.

Andrevoterende, flertallet, sluttet seg til det vesentlige i førstvoterendes vurdering av straffutmålingen, men påpekte at det var et såpass grovt forhold at en straff av fengsel på 6 år var passende. Gjerningsmannen ble også fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet m.m. i 5 år og flertallet fant ikke grunn til å fradømme det for alltid. Andrevoterende begrunner ikke dette nærmere, men førstvoterende begrunner et tidsbegrenset rettighetstap med at det motsatte ville kunne føre til sosial stigmatisering og vanskeliggjøre rehabiliteringen etter fullført soning. I denne dommen var det kun var en dommer som stemte for at rettighetstapet skulle idømmes for alltid.

4.1.2 Rt. 2008 s. 1473

Den andre dommen er Rt. 2008 s. 1473. Saken omhandlet straffutmåling for grov utroskap og grov korrupsjon for A, hovedmann, og fire deltakere i eiendomsbransjen som var tilknyttet et kommunalt foretak. Hovedmannen var dømt til fengsel i 7 år for utroskap for mer enn 99 millioner kroner og grov korrupsjon for over 6,5 millioner kroner. Forbrytelsene ble utført blant annet ved bruk av fiktive fakturaer som han attesterte. Ankene ble forkastet.

Høyesterett tok i dommen først for seg spørsmålet om det alminnelige straffenivået for korrupsjon etter lovendringen i 2003, som omtalt i punkt 2.4.4.

Høyesterett tiltro i all hovedsak lagmannsrettens vurderinger under straffutmålingen. Lagmannsretten hadde vektlagt at det var A som hadde tatt initiativet til, og ledet, den kriminelle virksomheten. Av formildende omstendigheter ble hans tilståelse tillagt vekt, og førte til et fradrag i straffen på 2 år og 6 måneder. En av de andre tiltalte ble funnet skyldig i grov korrupsjon med over 3 millioner kroner og dømt til en straff av fengsel i 2 år og 2 måneder. Av formildende omstendigheter ble det lagt til grunn at han hadde en beskjeden rolle og at han tilsto forholdene. Han hadde anført at han var far til to barn som han snart ville få aleneomsorgen for på grunn av morens alvorlige sykdom. Høyesterett fant det vanskelig å tillegge det vekt i formildende retning i en sak som dette. Også den siste tiltalte, E, hadde anført personlige forhold som formildende momenter. Han ble dømt for medvirkning til grovt utroskap av 98 millioner og for grovt heleri av 5 millioner, til en straff av fengsel i 3 år og 6 måneder. Lagmannsretten hadde vektlagt at han muliggjorde utroskapen ved å stille sin konto til disposisjon, men at han ellers hadde hatt en beskjeden rolle i forhold til hovedmannens og at han tilsto forholdene. Av personlige forhold anførte E at han var 72 år gammel og led av sukkersyke, samt at han var under behandling for høyt blodtrykk som følge av rettssaken. Hverken hans alder eller helse kunne tillegges vekt ved straffutmålingen.

4.1.3 Rt. 2010 s. 1624

Den neste dommen er Rt. 2010 s. 1624. Denne dommen gjaldt straffutmåling for grov korrupsjon. A var saksbehandler i Oslo kommune og hadde krevet og mottatt økonomiske godtgjørelser for arbeidet han hadde utført for de andre tiltalte som saksbehandler i Plan- og bygningsetaten. Han hadde totalt mottatt rundt 160 000 kroner, og krevet penger blant annet ved et prisavslag for en bil. B og C var eiere av selskapet som var part i byggesakene A behandlet for kommunen og de ettergav rundt 100 000 kroner av kjøpesummen på en bil som betaling til A. A ble i Lagmannsretten dømt til 1 år ubetinget fengsel samt inndragning av 112 000 kroner. B og C ble dømt til ubetinget fengsel i 7 måneder. Anken over straffutmålingen ble tillatt fremmet til Høyesterett.

Førstvoterende starter saken med å vise til den generelle drøftelsen om hevingen av straffesammenheng for korrupsjon i 2003 som ble foretatt i Rt 2008 s. 1493. Videre uttales det generelt at momentene i loven som har betydning for om korrupsjonen er grov også har betydning ved straffutmålingen. Det vises til forarbeidene til den nye bestemmelsen om korrupsjon, og det

uttales at «*allmennpreventive hensyn gjør seg ualminnelig sterkt gjeldende ved straffutmåling for korrupsjon i det offentlige.*»⁷⁹ Derfor påpekes det at det er et sentralt moment at A var en offentlig tjenestemann. Også her ser vi at utgangspunktet tas i de allmennpreventive hensyn.

Beløpene på 160 000 kroner og 100 000 kroner var videre så store at det ble uttalt at det burde ha vekt ved straffutmålingen, selv om førstvoterende fremhever at størrelsen ikke uten videre vil være avgjørende i subsumsjonen på grunn av de offentlige hensyn. I dommen talte det også i skjerpende retning at korrupsjon i det offentlige er «*egnet til å ødelegge folks tillit til forvaltningens upartiskhet og integritet.*»⁸⁰

Det fremstår her som om Høyesterett vil vektlegge et beløp i skjerpende retning dersom det er høyt, men ikke i formildende retning dersom det er lite. Når utgangspunktet tas i allmennpreventive hensyn er det klart at korrupsjon må straffes hardt uansett. Det er et internasjonalt problem, og det er noe de fleste land jobber med å bli kvitt. Det er også åpenbart at det kan få direkte økonomiske konsekvenser for en arbeidsgiver, samt indirekte økonomiske konsekvenser ved tap av tillit i markedet. Korrupsjon kan også være grobunn for senere utpressing og annen kriminell virksomhet, ved at en person som allerede har bestukket eller har latt seg bestikke sitter i en utsatt posisjon for senere tilnærmelser angående kriminelle handlinger.

For A måtte det videre vektlegges at hans korrupsjonsforsett hadde vært til stede over lang tid, mens forsettet til B og C ikke hadde strukket seg over en like lang periode, da handlingene deres fremsto som mer «*situasjonsbetinget og tilfeldig.*»⁸¹ Før formildende omstendigheter anså førstvoterende passende straff å være 1 år og 3 måneder for A, og 8 måneder for B og C.

De eventuelt formildende omstendighetene i saken var tidsmomentet og personlig belastning for domfelte med familie. Om tidsmomentet bemerkes det at det var 7 år siden korrupsjonshandlingene ble begått. De ble avdekket i 2008 i forbindelse med etterforskningen av andre forhold. Det gikk under ett år fra forholdene ble oppdaget til de tiltalte ble domfelt i

⁷⁹ Rt 2010 s. 1624 avsnitt 22

⁸⁰ Rt 2010 s. 1624 avsnitt 25

⁸¹ *ibid.* avsnitt 26-27

tingretten. Det ble lagt til grunn at saken hele tiden hadde hatt nødvendig fremdrift, og uttalt at det lange tidsforløpet dermed bare kunne tillegges begrenset vekt fordi korrupsjonshandlinger er vanskelige å avdekke, for eksempel når det er i form av et prisavslag for en bil som i denne saken. Førstvoterende konstaterte videre kort at det ikke kan legges vekt på personlig belastning, hverken for domfelte eller hans familie, i korrupsjonssaker.

Høyesterett hadde på denne bakgrunn vurdert om straffen for A burde skjerpes til 1 år og 3 måneder, men aktor hadde ikke nedlagt påstand om strengere straff. Straffen ble derfor «*under betydelig tvil*»⁸² stående, og ankene ble forkastet.

4.1.4 Rt. 2012 s. 243

Videre kan også Rt 2012 s. 243 bidra til å belyse oppgavens tema. Saken gjaldt grov utroskap § 276 jf. § 275 og grov korrupsjon § 276 b jf. § 276 a. Hovedmannen C jobbet for Undervisningsbygg Oslo, først som konsulent og senere som ansatt. Han jobbet med tildeling og gjennomføring av oppdrag, samt kontroll og attestering av fakturaer. Han hadde mye ansvar og nøytt stor tillit. C ble i Lagmannsretten dømt for korrupsjon for å ha mottatt bestikkelser fra firmaene til de andre tiltalte, slik at disse skulle få nye oppdrag, samt for økonomisk utroskap ved blant annet å attestere fiktive fakturaer, til fengsel i 5 år, hvorav ett ble gjort betinget. De andre tiltalte som anket saken, A og B, var dømt for aktiv grov korrupsjon og medvirkning til økonomisk utroskap til fengsel i 2 år og 6 måneder, hvorav 6 måneder ble gjort betinget for A. Anken over straffutmålingen ble tillatt fremmet.

Førstvoterende begynner med straffutmålingen for korrupsjon for C. Det vises til Rt 2008 s. 1473 og påpekes også her at momentene for om korrupsjonen er grov har betydning ved straffutmålingen.⁸³ C måtte videre bedømmes som en offentlig tjenestemann på grunn av arbeidets karakter, selv om han i store deler av tiden kun var konsulent. I dette ligger at normen for offentlige tjenestemenn er noe strengere enn for private aktører, nettopp på grunn av den samfunnsskadelige karakteren av korrupsjon og de offentlige hensyn som gjør seg gjeldende i slike situasjoner. Deretter påpekes det at 1,5 millioner i bestikkelser utvilsomt var en stor økonomisk fordel for C. Skadevirkningene ellers var vanskelige å måle, men de

⁸² Rt 2010 s. 1624 avsnitt 32

⁸³ Rt 2008 s. 1473 avsnitt 38

selskapene som bestakk han fikk omsetningsøkning, og det nevnes at tilliten til det offentlige rammes.

I avsnitt 42 fremheves det også at korrupsjonen og utroskapen ble gjennomført i nær tilknytning til hverandre. Det var således «*kommunen selv som finansierte korrupsjonen*».⁸⁴ Her virker det som om Høyesterett i skjerpende retning vektlegger at bestikkelsene var penger som var bedratt fra kommunen ved utroskap. Dette kan begrunnes i både rimelighetsbetraktninger og allmennprevensjon. Det føles mer straffverdig å bestikke noen med penger som er stjålet fra bedriften den som blir bestukket jobber for. Bedriften blir således rammet to ganger. Også allmennprevensjon kan begrunne at dette er et skjerpende moment.

For korrupsjonen alene ble fengsel i noe over 3 år funnet som en passende straff.

For den økonomiske utroskapen fastlegges det at momentene for om utroskapen er grov også har betydning ved straffutmålingen.⁸⁵ Av momenter her fremheves det at C var offentlig tjenestemann, han begikk et tillitsbrudd, det store beløpet på 8,3 millioner kroner og forsinkelser i vedlikeholdet av skoler på grunn av utroskapen. Forbrytelsen skjedde videre planmessig, C hadde sterkt forsett over lang tid og han samarbeidet med andre. Handlingene ble karakterisert som «*samfunnsskadelig kriminell virksomhet*»⁸⁶. Straffen isolert sett for dette forhold ble satt til et sted mellom 2 år og 6 måneder og 3 år.

Samlet fant Høyesterett at en samlet straff på 5 år var riktig. Det ble uttalt at tidsmomentet har begrenset vekt i slike saker, selv om forholdene skjedde for en tid tilbake. Etter at tidsmomentet ble tatt i betraktning ble straffen satt til fengsel i 5 år, hvorav 1 år ble gjort betinget.

For A og B ble det vektlagt at de opptro mer planmessig enn de som bestakk i Rt 2010 s. 1642, og Høyesterett fant at straffen for korrupsjonen lå på rundt 1 år og 6 måneder. For medvirkning til økonomisk utroskap ble det lagt vekt på den betydelige økonomiske vinningen de hadde hatt, isolert sett hadde straffen blitt rundt 1 år og 3 måneder. Samlet ble straffen satt til

⁸⁴ Rt. 2012 s. 243 avsnitt 42

⁸⁵ Rt 2012 s. 243 avsnitt 44

⁸⁶ *ibid.* avsnitt 45

2 år. 6 måneder ble gjort betinget for A, på grunn av lang liggetid hos påtalemyndighetene. Alle tre ble idømt rettighetstap i 5 år. Dette ble vektlagt mer for A og B enn for C, da de var yngre enn C og det derfor var «*enda mer følbart for dem*».⁸⁷ Her ser vi at Høyesterett tar et subjektivt forhold ved tiltalte, alderen, i betraktning ved straffutmålingen.

4.1.5 Rt. 2013 s. 1254

En annen dom vi skal se litt nærmere på er Rt 2013 s. 1254. Saken gjaldt straffutmåling for blant annet grovt bedrageri og grov utroskap i shippingnæringen. Hovedmannen, B, ble i lagmannsretten dømt til fengsel i 5 år og 6 måneder, hvorav 2 år og 6 måneder ble gjort betinget. Medtiltalte, A, ble dømt til fengsel i 4 år, hvorav 2 år ble gjort betinget. Ankene ble forkastet.

Høyesterett sa seg enig i lagmannsrettens straffutmåling og i det vesentlige enig i deres vurderinger. Det hadde blitt lagt vekt på at allmennpreventive hensyn tilsier streng straff ved alvorlige tillitsbrudd mellom personer i styrer i selskaper og aksjemarkedet, samt finansinstitusjoner, slik som i denne saken. Også den lave oppdagelsesrisikoen, fordi handlingene ble begått med fordekte transaksjoner, ble vektlagt i skjerpende retning. De store beløpene, utroskap på over 20 millioner kroner og bedragerier på over 80 millioner kroner, var et tungt argument for streng straff. For medtiltalte ble det fremhevet at han ikke var anføreren, men at han var et viktig ledd i handlingene. For begge de tiltalte ble tidsforløpet vektlagt i formildende retning. Det ble tatt hensyn til at det var en komplisert sak som krevet etterforskning i utlandet. Det hadde gått over to år mellom siktelsen og tiltalen, og to år mellom tiltale og tingrettsbehandling. Dette førte til at en del av straffen ble gjort betinget.

⁸⁷ *ibid.* avsnitt 56

4.2 Analyse og vurdering av momentene

Etter dette ser man at hensynet til allmennprevensjon er startpunktet ved straffutmåling i saker som omhandler økonomisk kriminalitet. Det blir vist til på ulike måter, enten ved direkte å si at allmennprevensjon tilsier streng straff, eller mer indirekte. Det er også mange momenter som blir vektlagt og man ser at det gjennomgående er en avveining mellom momentene. Som vi så i dommene over, tillegges momentene for om en forbrytelse er grov også vekt ved straffutmålingen. Dette er helt naturlig fordi lovgiver allerede har fastlagt at de er både relevante og tungtveiende ved å innta dem i lovbestemmelsen.

4.2.1 Beløpets størrelse

Det første momentet er beløpets størrelse. Ved økonomisk kriminalitet er det penger som blir tatt og den skadelidende kan være både firmaer, det offentlige eller privatpersoner. På samme måte som hvor hardt et slag er har betydning for straffutmålingen i saker om vold, vil beløpets størrelse ha betydning i saker om økonomisk kriminalitet. Likevel så man i Rt. 2010 s. 1624 at beløpets størrelse ikke nødvendigvis er avgjørende. Der ble det uttalt at de offentlige hensyn i saker om korrupsjon var så vektige at beløpet ikke kunne være avgjørende. I den omtalte sak var det tale om et beløp på 160 000 kroner i bestikkelser. Dette beløpet kan ikke sies å være beskjedent, men sammenlignet med beløpene i noen av de andre sakene er det forholdsvis lite. Rt. 1990 s. 641 og Rt. 2008 s. 1473 omhandlet over 100 millioner kroner. Av dette ser man at Høyesterett bruker beløpets størrelse i skjerpende retning, men sjeldent uttalt i formildende retning. Det kan dermed stilles spørsmål ved om et så sentralt moment som beløpets størrelse kun bør brukes i en retning, uten at det sees hen til det i formildende retning dersom beløpet er lite.

Når man ser på straffutmålingen i saker som omhandler økonomisk kriminalitet er det naturlig å se nærmere på sammenhengen mellom beløpets størrelse og straffutmålingen. En straffutmåling vil alltid bestå av en avveining av ulike momenter. Det kan derfor virke kunstig å se på beløpets størrelse isolert sett, men det er allikevel av interesse fordi økonomisk kriminalitet nettopp omhandler penger. I dommene vi så på i punkt 4.1 er det et bredt spekter av beløp og av idømte straffer. I Rt. 2010 s. 1624 ble hovedmannen dømt til ubetinget fengsel i 1 år for grov korrupsjon av 160 000 kr. I Rt. 2008 s. 1473 ble en av de tiltalte ble dømt til ubetinget fengsel i 2 år og 2 måneder for grov korrupsjon på over 3 millioner kroner. Hovedmannen i saken ble dømt for grov korrupsjon og grov utroskap på over 100 millioner kroner, til

ubetinget fengsel i 7 år, etter at det var gjort et fradrag for tilståelse på 2 år og 6 måneder. Straffen hadde dermed vært 9 år og 6 måneder dersom tiltalte ikke hadde tilstått forholdene. Også Rt. 1990 s. 641 gjaldt økonomisk kriminalitet, inkludert bedrageri, på over 100 millioner kroner. Her ble straffen satt til ubetinget fengsel i 6 år. I Rt. 2013 s. 1254, som omhandlet over 100 millioner kroner, blant annet grovt bedrageri og grovt utroskap, ble hovedmannen dømt til fengsel i 5 år, hvorav 2 år og 6 måneder ble gjort betinget. Medtiltalte ble dømt til fengsel i 4 år, hvorav 2 år ble gjort betinget. Straffen ble gjort betinget blant annet på grunn av tidsforløpet. Rt. 2012 s. 243 gjaldt grov korrupsjon og grov utroskap på rundt 10 millioner kroner. Hovedmannen ble dømt til fengsel i 5 år, hvorav 1 ble gjort betinget på grunn av tidsforløpet.

I tillegg har det under dette punktet vært nyttig å se på noen flere dommer, for å få et bredere bilde av straffutmålingen. I Rt. 2013 s. 679, som omhandler blant annet grove bedragerier, ble straffen satt til fengsel i 7 år og 6 måneder. Dette var en fellesstraff med en tidligere dom og det totale beløpet var bedragerier på 140 millioner kroner. Også en dom fra Stavanger tingrett er av interesse.⁸⁸ Hovedmannen ble her dømt for grov utroskap på over 105 millioner kroner, underslag av rundt 4 millioner kroner og kreditorsvik på rundt 73,3 millioner kroner. Det totale beløpet var dermed rundt 180 millioner kroner. Straffen ble satt til fengsel i 5 år. Saken er anket. Videre er Finance Credit- saken av interesse.⁸⁹ Dommene omhandlet blant annet 11 bedragerier på totalt 1,4-1,5 milliarder kroner, og er hittil den saken i Norge med de høyeste beløpene. To menn var tiltalt for hovedsakelig de samme forholdene. A ble dømt til fengsel i 9 år, det maksimale som kunne idømmes. B ble dømt til fengsel i 7 år, etter at 2 år kom til fradrag for tilståelse og bidrag til etterforskningen.

Disse funnene er fremstilt i tabellen nedenfor.

⁸⁸ Dom avsagt i Stavanger tingrett 19.11.2013

⁸⁹ LB 2004-81046, LB 2006-64800, Rt. 2007 s. 1677, LE-2011-45698

Rettsavgjørelse	Straffebestemmelser	Beløp	Fengselsstraff
Rt. 2010 s. 1624	Straffeloven § 276b jf. § 276a	160 000 kr	Fengsel i 1 år
Rt. 2008 s. 1473	Straffeloven § 276b jf. § 276a	3 millioner kr	Fengsel i 2 år og 2 måneder
Rt. 2012 s. 243	Straffeloven § 276 jf. § 275, § 276b jf. § 267a	1,5 millioner kr korrupsjon og 8,3 millioner kr utroskap	Fengsel i 5 år, hvorav 1 år betinget
Rt. 1990 s. 641	Straffeloven § 271 jf. § 270, § 272, § 274 m.m.	Over 100 millioner kr	Fengsel i 6 år
Rt. 2008 s. 1473	Straffeloven § 276 jf. § 275, § 276b jf. § 276a	Utroskap ca 99 millioner kr og korrupsjon ca 6,5 millioner kr	Fengsel i 7 år (9 år og 6 måneder før tilståelses-rabatt)
Rt. 2013 s. 1254	Straffeloven § 276 jf. § 275, § 271 jf. § 270 m.m.	Over 80 millioner kr bedrageri og over 20 millioner kr utroskap	A: 5 år fengsel hvorav 2 år og 6 måneder betinget B: fengsel i 4 år hvorav 2 år betinget
Rt. 2013 s. 679	Straffeloven § 271 jf. § 270 m.m.	Rundt 140 millioner kr	Fengsel i 7 år og 6 måneder
12-203732MED-STAV	Straffeloven § 276 jf. § 275, § 256 jf. § 255, § 283 jf. § 287	Rundt 180 millioner kr	Fengsel i 5 år
Finance Credit - saken ⁹⁰	Straffeloven § 271 jf. § 270	1,4- 1,5 milliarder kr	A: 9 år fengsel B: 7 år fengsel

Selv om det er klart at straffene beror på mange ulike forhold ved forbrytelsene ser man av dette kanskje et mønster i beløpets betydning. Først er det hensiktsmessig å påpeke at den delen av straffen som er gjort betinget, i hovedsak er på grunn av lang tid, og ikke på grunn av andre formildende omstendigheter ved handlingen. Andre formildende omstendigheter gir seg som oftest utslag ved straffens lengde. Tidligere i oppgaven ble det påpekt at den øverste strafferammen for de fleste av de økonomiske forbrytelsene er 6 år. For korrupsjon er den 10 år. Ved utmåling av straff for flere forbrytelser kommer straffeloven § 62 til anvendelse. Den maksimale straffen vil da bli det dobbelte av den høyeste maksimumsstraffen som er bestemt for noen av de overtrådte straffebudene.⁹¹

⁹⁰ LB 2004-81046, LB 2006-64800, Rt. 2007 s. 1677, LE-2011-45698

⁹¹ Straffeloven § 62 ble endret i 2003 ved lov av 10. januar 2003 nr. 2. Før endringen ble den felles maksimumsstraffen halvannen gang den som var bestemt for det strengeste straffebudet.

Når man ser straffene oppsatt i skjemaet over kan det virke som om man når en slags grense når man nærmer seg beløp på 10 millioner kroner. Der ser man den ene saken, Rt. 2012 s. 243, hvor straffen ble 5 år. Det som er interessant er at også straffen i Rt. 2013 s. 1254 om 100 millioner kroner og saken fra Stavanger tingrett om 180 millioner kroner, er 5 år. I de andre sakene om 100 millioner ligger straffene på 6 og 7 år, og når man kommer opp i 140 millioner er straffen satt til fengsel i 7 år og 6 måneder. Derfra ser vi et stort hopp opp til de enorme beløpene i Finance Credit-saken, hvor maksimumsstraffen på 9 år ble anvendt for den ene av de tiltalte, og den andre ble idømt fengsel i 7 år.

I Finance Credit-saken var beløpet rundt 10 ganger høyere enn i Rt. 2008 s. 1473. Den ene tiltalte i Finance Credit-saken fikk nedsatt straff for å ha samarbeidet med politiet og hovedmannen i Rt. 2008 s. 1473 fikk nedsatt straff på grunn av tilståelse. Det som er forskjellen i de to sakene er at Rt. 2008 s. 1473 omhandlet korrupsjon på rundt 6,5 millioner kroner. Dette er et høyt korrupsjonsbeløp, og det er stort fokus på den samfunnsskadelige effekten av disse forbrytelsene. Strafferammen for korrupsjon er også høyere enn for de andre økonomiske forbrytelsene. Dette så man også ved den konkrete straffutmålingen i lagmannsretten, som Høyesterett sluttet seg til, hvor straffen for utroskapen isolert sett ville ha vært maksimumsstraffen på 6 år, og straffen for korrupsjonen isolert ville ha vært fengsel i 5 år og 6 måneder.⁹² Derfor er det viktig å påpeke at straffen i de sakene som omhandler korrupsjon ofte vil ligge noe høyere enn de som kun omhandler andre typer økonomisk kriminalitet.

Det er klart at straffene ikke kan utmåles i en lineær kurve basert på beløpet, fordi det alltid er mange forhold som spiller inn. Det er også naturlig å tro at de fleste saker som omhandler økonomisk kriminalitet omhandler beløp på under 100 millioner kroner. Begrunnet i allmennprevensjon må det straffes hardt i det beløpsmessige sjiktet de fleste saker omhandler. Dette er trolig forklaringen på at man ser lignende straff ved 10 millioner og ved 100 millioner. Det kan allikevel stilles spørsmål ved hvor hensiktsmessig dette er. Disse forbrytelsene er ofte planlagt og gjennomtenkt. Dersom en potensiell forbryter skulle sette seg inn i straffutmålingen man ser i tabellen vil det kunne gi signal om at dersom man har tenkt til å begå økonomisk kriminalitet for 10 millioner så kan man 'like gjerne gjøre det for 100 millioner',

⁹² Rt. 2008 s. 1473 avsnitt 41

fordi det er liten forskjell i straffen. Med de strafferammer man har i dag er de ovenstående funnene en logisk konsekvens. Det kan allikevel hevdes at allmennprevensjonens effekt reduseres ved at straffene holder seg på nesten samme nivå selv ved stor forskjell i beløp.

4.2.2 Tidsmomentet

Det neste momentet som gjennomgående blir tillagt vekt er tidsmomentet. Dette momentet kan telle i både skjerpende og formildende retning, avhengig av hvilket tidsforløp det siktes til. I skjerpende retning teller det dersom domfelte har bedrevet den kriminelle virksomheten over tid, slik som i Rt. 2012 s. 243. Dette er relevant fordi det sier noe om både forsettet og skadepotensialet ved handlingen. Tidsmomentet har videre vekt i formildende retning dersom det har tatt lang tid fra handlingen ble begått til den ble oppdaget, og til behandling i retts-systemet, eller dersom saksbehandlingen har tatt for lang tid. Tidsmomentets vekt varierer med hvor komplisert og omfattende saken er. Saker som omhandler økonomisk kriminalitet er ofte omfattende og kompliserte, og etterforskningen vil da ta lengre tid enn ved andre typer kriminalitet. I Rt. 2010 s. 1624 hadde det gått 7 år fra korrupsjonshandlingene ble begått, men saken hadde hele tiden hatt nødvendig fremdrift og dermed kunne tiden som hadde gått bare tillegges begrenset vekt i formildende retning. Også i Rt. 2012 s. 243 ble tidsmomentet tillagt begrenset vekt. I Rt. 2013 s. 1254 ble tidsmomentet tillagt vekt da det hadde gått to år mellom siktelsen og tiltale og to år mellom tiltale og behandling i tingretten, selv om det var en komplisert sak.

Det er ikke overraskende at Høyesterett velger å se hen til sakens kompleksitet og størrelse, samt om den fordrer en spesielt omfattende etterforskning, når de avgjør hvilken vekt som skal legges på tidsforløpet. Det kan ikke forventes at påtalemyndighetene skal kunne etterforske en komplisert sak med etterforskning for eksempel i utlandet, like raskt som en enkel sak. Det kan også anses som rettferdig at den som dekker over og skjuler forbrytelsene sine godt, ikke skal nyte godt av det ved en straffutmåling fordi påtalemyndighetene har måttet bruke lengre tid på å avdekke forholdene. En person som legger ned mye tid på å planlegge forbrytelsene slik at de ikke vil bli oppdaget vil også ha utvist mer forsett og en mer klander-verdig opptreden. Det vil igjen tale mot å la tidsbruk komme tiltalte til gode. For domfelte vil likevel tidsforløpet ha stor betydning, selv om man kan si at han kan klandres for det selv. I Rt. 2010 s. 1624 ble korrupsjonshandlingene avdekket 3-5 år etter at de var begått, de ble oppdaget i forbindelse med etterforskningen av andre forhold. Den groveste forbrytelsen var

den som ble begått 5 år før den ble oppdaget. I dette tilfellet hadde domfelte avholdt seg fra forbrytelser i 3 år, noe som ikke kan sies å være veldig lenge, men som allikevel kan tyde på en forbedring. I den saken må det allikevel nevnes at forbrytelsen ble utført veldig planmessig og hovedmannen var den kommuneansatte som hadde krevet bestikkelser, noe som teller i skjerpene retning.

I straffeloven 2005 § 78 e er det bestemt at det skal være et formildende moment om det har gått lang tid fra forbrytelsen ble begått. I forarbeidene til denne bestemmelsen uttales det at begrunnelsen for regelen er at *«behovet for å reagere med straff avtar og ulempene øker når det har gått lang tid siden lovbruddet fant sted.»*⁹³ Det uttales videre i forarbeidene at det er opp til rettsanvenderen å avgjøre i hvor stor grad tidsforløpet skal komme tiltalte til gode, og at det kan være grunn til å være varsom med å tillegge dette for mye vekt av hensyn til fornærmede og til den alminnelige rettsfølelsen.⁹⁴ Gjerningspersonen kan ved langt tidsforløp ha gått videre i livet, lagt forbrytelsen bak seg og ha sluttet med forbryterske handlinger. Dermed kan det ha negative konsekvenser for gjerningspersonen og for samfunnet om han i slike tilfeller må i fengsel for en forbrytelse han begikk for lenge siden. Når forarbeidene her nevner hensynet til fornærmede og den alminnelige rettsfølelsen er det nærliggende å anta at dette ikke vil gjelde de fleste tilfeller av økonomisk kriminalitet. Disse sakene gjelder penger og ikke voldshandlinger. Samtidig er det klart at en som har begått en forbrytelse bør straffes for den. Det vil gi feil signaler om forbrytelser gikk straffrie fordi de er vanskelige å oppdage.

4.2.3 Tillitsbrudd

Også tillitsbrudd ser man er et gjennomgående argument ved straffutmålingen. Det er et av momentene som er listet opp i lovgivningen som relevant ved avgjørelsen av om forbrytelsen er grov, og dermed også er relevant ved straffutmålingen.⁹⁵ Allmennpreventive hensyn tilsier at tillitsbrudd må straffes hardt, for da blir den avskrekkende virkning mer effektiv og fremtidige tillitsbrudd unngått. Tillitsbrudd har også en side mot den alminnelige rettsfølelsen og straffverdigheten av forholdet. Den som misbruker sin stilling og bryter tillit vil ofte bli ansett som mer straffverdig enn den som stjeler uten at det foreligger et tillitsforhold. Som man ser

⁹³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 275

⁹⁴ l.c.

⁹⁵ Se for eksempel straffeloven §§ 271 (2), 276 (2) og 276 b (2)

av dommene er tillitsbrudd et viktig moment både i privat og i offentlig sektor. I Rt. 1990 s. 641 ble det lagt betydelig vekt på at forbrytelsene svekket tillitsforholdet mellom banker og næringsliv. I Rt. 2010 s. 1624 ble det tillagt vekt at korrupsjon i det offentlige er egnet til å svekke befolkningens tillit til forvaltningen. I Rt. 2012 s. 243 ble det vektlagt at hovedmannen begikk et tillitsbrudd ved utroskap mot det offentlige, fordi han nøt stor tillit og ansvar, samt at allmennhetens tillit til det offentlige kunne bli svekket ved korrupsjon. I Rt. 2013 s. 1254 ble det at handlingene var egnet til å svekke tilliten mellom personer i selskapsstyrer og aksjemarkedet tillagt vekt. Av dette virker det som om man kan skille mellom to ulike typer tillitsbrudd. Den ene typen tillitsbrudd gjelder brudd på tillit man har i selskapet i kraft av sin stilling og kan kalles det 'indre tillitsbrudd'. Den andre varianten av tillitsbrudd innebærer at handlingen er egnet til å svekke den tilliten samfunnet har til selskapet, institusjonen eller næringen man jobber i. Den siste varianten kan man kalle det 'ytre' tillitsbrudd.

Selv om det 'ytre' tillitsbruddet ikke er direkte nevnt i lovgivningen er det flere ganger fremhevet av domstolene og lovgiver, som eksempel kan nevnes at tilliten til det offentlige ble fremhevet som spesielt viktig i heving av strafferammen for korrupsjon. *«Et vesentlig hensyn ved kriminalisering av korrupsjon er hensynet til allmennhetens tillit til den offentlige virksomhet i alle dets former. En slik tillit er en forutsetning for et stabilt demokrati.»*⁹⁶ Det kommer også frem i lovgivningen, som i straffeloven § 276 b, hvor det i bedømmelsen av om korrupsjonen er grov skal vektlegges *«om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art»*. Høyesterett legger ofte vekt på at handlingen er egnet til å svekke allmennhetens tillit, slik som i Rt. 2013 s. 1254. Tap av tillit i markedet får økonomiske konsekvenser for en bedrift, store konsekvenser for en hel næring og det vil kunne medføre negative konsekvenser om befolkningen mister tilliten til det offentlige. Det er ingen tvil om at en kultur med mye økonomisk kriminalitet er egnet til å svekke tilliten til både det offentlige og det private. Derfor er det nærliggende å tro at de fleste vil være enig i at dette 'ytre' tillitsbruddet bør tillegges vekt i skjerpende retning.

Lovbestemmelsene om økonomisk kriminalitet omtaler hovedsakelig det 'indre' tillitsbruddet. Dette ser man blant annet i straffeloven § 276 (2), hvor det i bedømmelsen av om utroskapen er grov blant annet skal legges vekt på om den «er forøvd av offentlig tjenestemann eller noen

⁹⁶ NOU 2002: 22 s. 37

annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling eller virksomhet». At dette tillitsbruddet blir tillagt vekt i skjerpende retning i straffutmålingen ser man blant annet i Rt. 2012 s. 243. Også i Rt. 2001 s. 227, som omhandler korrupsjon, uttales det under straffutmålingen at «*B har begått et alvorlig tillitsbrudd overfor sin arbeidsgiver.*»⁹⁷

Når man ser på karakteren av noen av de økonomiske forbrytelsene som dommene omhandler ser man at det er nødvendig at man sitter i en stilling som nyter tillit for å kunne begå forbrytelsene. Dette gjelder særlig for den alvorlige økonomiske kriminaliteten som denne oppgaven omhandler. Muligheten til å motta utilbørlige fordeler i anledning stillingen, krever nettopp at man sitter i en stilling som nyter tillit, og muligheten til å bedrive utroskap mot private firmaer forutsetter at man har en posisjon i tilknytning til selskapet hvor man nyter tillit. Misbruk av tilliten ligger således litt i definisjonen av noe av den økonomiske kriminaliteten og er et av elementene i FBI's definisjon av 'white collar crime'.

Dersom man ser situasjonen på denne måten kan man få inntrykk av at en forutsetning for handlingen blir straffet to ganger. Dette kan eksemplifiseres ved en ansatt som sitter i en stilling hvor han nyter stor tillit og attesterer fakturaer på vegne av bedriften. Det er stillingen hans som muliggjør utroskapen ved å attestere falske fakturaer, og tillitsbruddet ovenfor arbeidsgiveren ligger i selve definisjonen av forbrytelsen. Det er likevel viktig å påpeke at dette ikke gjelder alle typer økonomisk kriminalitet. Det vil for eksempel ikke gjøre seg gjeldende ved alle former for bedrageri eller aktiv korrupsjon. Som nevnt tidligere er det de allmennpreventive hensyn som taler sterkest for å tillegge tillitsbrudd vekt. Det er nærliggende å tro at Høyesterett bruker det som argument ved straffutmålingen for å forsterke den allmennpreventive effekten. Tillitsbrudd har også en side mot den alminnelige rettsfølelsen av straffverdigheten av forholdet. Den som misbruker sin stilling og bryter tilliten vil ofte bli ansett som mer straffverdig enn den som stjeler uten at det foreligger et tillitsforhold. At det ikke er ønskelig at personer skal begå tillitsbrudd mot arbeidsplassen sin, og at det burde hindres, er noe alle kan enes om. Det vil også i den konkrete sak være av betydning hvor stor

⁹⁷ Rt. 2001 s. 227 på s. 231. Også i mange underrettsdommer blir dette momentet tillagt vekt, se blant annet LB-2009-48300-4 som omhandler grov korrupsjon og LG-2011-192245 som omhandler grovt utroskap.

tilliten til gjerningspersonen og hans stilling var,⁹⁸ men som påpekt over er det i visse tilfeller betydelig tillit som er forutsetningen for at handlingen kan begås.

Man kan derfor sette spørsmålstegn ved om det i skjerpende retning bør vektlegges at en person har brutt tilliten han har i egenskap av sin stilling, når det er nettopp denne tilliten som muliggjør forbrytelsen. Hvis man ser hen til rettferdighetsbetraktningene som fremheves ved de absolutte straffeteoriene fremstår det som betenkelig at en forutsetning for å begå handlingen også skal være et straffeskjerpende moment. Basert på rimelighetsbetraktninger kan det dermed hevdes at det er grunn til å vurdere hver sak mer konkret, ikke legge til grunn i alle saker at tillitsbrudd er skjerpende.

4.2.4 Tilståelse

Som nevnt i punkt 2.4.5 er det lovregulert at det skal tas i betraktning dersom domfelte har avgitt en uforbeholden tilståelse. Det er også gjort i dommene vi har sett nærmere på i denne avhandlingen. I Rt. 2008 s. 1473 fikk alle de tiltalte fradrag i straffen på grunn av tilståelser, for hovedmannen kom 2 år og 6 måneder i fradrag.⁹⁹ For at tilståelsen skal kunne ansees som en «uforbeholden tilståelse» må den dekke alle forholdene i gjerningsbeskrivelsen, både de subjektive og de objektive, men det kreves ikke at siktede erkjenner straffeskyld.¹⁰⁰ Straffeloven § 59 (2) fastslår ikke at en tilståelse må bli tillagt vekt og heller ikke hvilken vekt det eventuelt skal ha. I norsk rett er ingen pliktig til å bidra til sin egen domfellelse, slik at det ikke kan telle i straffeskjerpende retning dersom siktede ikke tilstår.

Praksis fra Høyesterett viser at vekten av en tilståelse vil bero på en konkret helhetsvurdering, hvor tilståelsen vil ha størst vekt dersom den fører til at politiet får ny informasjon.¹⁰¹ Prosess-økonomiske hensyn begrunner langt på vei tilståelsesrabatten. Det er lettere å etterforske en sak hvor skyldspørsmålet er avgjort. Dersom det allerede er bevist at gjerningsmannen har begått handlingene kan tilståelsen bli tillagt mindre vekt fordi den kun vil få prosess-økonomisk betydning under domstolsbehandlingen. Men også tilståelser etter at saken er

⁹⁸ Magnus Matningsdal. Lovdata.

⁹⁹ Rt. 2008 s. 1473 avsnitt 42

¹⁰⁰ Rt. 2005 s. 559 avsnitt 19

¹⁰¹ Rt. 2007 s. 1677 avsnitt 25

oppdaget og etterforskningen er påbegynt kan få store prosessøkonomiske konsekvenser. Dette er ofte tilfellet ved saker om alvorlig økonomisk kriminalitet, der det kreves en omfattende etterforskning.¹⁰²

Rt. 2012 s. 330 omhandler innførsel av narkotika, men kan brukes som eksempel for videre å belyse betydningen av en tilståelse. Domfelte ble tatt på fersk gjerning med det narkotiske stoffet på grensen fra Sverige. Høyesterett uttalte at straffen før fradrag lå på rundt 7 år.¹⁰³ Saken var allerede oppklart, men gjerningspersonen avgav en uforbeholden tilståelse på stedet, og erkjente dermed at hun visste at det var narkotika hun bar med seg. For dette fikk hun 1 år og 3 måneder fradrag i straffen.¹⁰⁴ Høyesterett viser til riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2 om at tilståelsesrabatten må være synlig, forutsigbar og tilstrekkelig stor for at den skal kunne virke motiverende og uttaler at «*Tilståelse i straffesaker er viktig både for å avdekke kriminelle handlinger, og for å lette politiets og domstolenes arbeid med å etterforske og pådømme sakene.*»¹⁰⁵ Det uttales videre at de samme hensyn gjør seg gjeldende der siktede samarbeider med politiet, og at beregningen av dette fradraget vil bero på en helhetsvurdering, på samme måte som tilståelsesrabatten, hvor vesentlige momenter vil være omfanget av samarbeidet, betydningen av samarbeidet og om vedkommende har utsatt seg for risiko som følge av bistanden.¹⁰⁶ I denne saken hadde vedkommende samarbeidet med politiet slik at andre personer som var del i smuglingen av narkotikaen ble pågrepet og domfelt. Domfelte fikk «*opp mot 20 prosent fradrag*» for samarbeidet.¹⁰⁷ Totalt ble fradraget på nesten 40%.

At samarbeid med politiet kan gi fradrag i straffen ser man også i saker som omhandler økonomisk kriminalitet. Dette gjelder både til oppklaring av egen sak og bidrag til oppklaring i saker mot medskyldige.¹⁰⁸ Saker om alvorlig økonomisk kriminalitet krever ofte omfattende etterforskning med mange dokumenter som må gjennomgås, flere siktede og det kan kreves

¹⁰² Rt. 2007 s. 1677 avsnitt 27

¹⁰³ Rt. 2012 s. 330 avsnitt 9

¹⁰⁴ *ibid.* avsnitt 10

¹⁰⁵ *ibid.* avsnitt 14

¹⁰⁶ *ibid.* avsnitt 17

¹⁰⁷ *ibid.* avsnitt 18

¹⁰⁸ Rt. 2007 s. 1677

etterforskning i utlandet. Samarbeid med politiet kan dermed lette etterforskningen betraktelig.

En tilståelse gir store prosessøkonomiske besparelser ved å lette etterforskningsarbeidet. I tillegg kommer besparelsen ved gjennomføringen av selve hovedforhandlingen og de fleste saker med tilståelse avsluttes i tingretten. Straffesaken mot forretningsmannen Christer Tromsdal viser de store prosessøkonomiske utgiftene en straffesak om alvorlig økonomisk kriminalitet kan medføre.¹⁰⁹ Tromsdal har offentlig oppnevnt forsvarer¹¹⁰ og i september 2013 hadde saken til da kostet 13,7 millioner kroner i salærer og vitneførsel.¹¹¹ Den første delen av hovedforhandlingen i sakskomplekset varte 12 uker i tingretten.¹¹² Dersom det hadde foreligget en tilståelse her er det grunn til å tro at saken hadde vart vesentlig kortere og kostet mindre penger. Dette viser at en tilståelse vil kunne få betydelig prosessøkonomisk gevinst i slike saker. Dermed er dette et klart argument for at tilståelse og samarbeid med politiet tillegges stor vekt i saker som omhandler grove økonomiske forbrytelser. På denne måten virker det også som et incitament for andre til å tilstå og å samarbeide med politiet, slik at fremtidige prosess-økonomiske besparelser kan oppnås.

4.2.5 Planlegging

Etter å ha gjennomgått dommene er det også klart at det tillegges stor vekt i hvilken grad forbrytelsen var planlagt og hvor stor innsats tiltalte har lagt ned i å skjule forbrytelsen. Planlegging kan illustrere tiltaltes forsett og hvor godt handlingen er skjult gjenspeiler oppdagelsesrisikoen. I Rt. 2013 s. 1254 hadde forbrytelsene blitt begått ved «*utspekulerte og fordekte transaksjoner*»¹¹³ og lagmannsretten hadde vektlagt i skjerpende retning at tiltalte hadde «*handlet slik at det har vært vanskelig å oppdage forholdene*». ¹¹⁴ I Rt. 1990 s. 641 var det også et skjerpende moment at forbrytelsene til dels var «*forslagent og utspekulert utført*,

¹⁰⁹ Under hovedforhandlingen ble kun omtrent halvparten av tiltalepostene behandlet. Resten av tiltalepostene måtte av tidsmessige årsaker utsettes.

¹¹⁰ Hjort (2013)

¹¹¹ Dagens Næringsliv (2013)

¹¹² Dagens Næringsliv (2013)

¹¹³ Rt. 2013 s. 1254 avsnitt 137

¹¹⁴ l.c.

*slik at de har vært vanskelige å avdekke».*¹¹⁵ Dersom en handling er godt skjult er den åpenbart vanskeligere å oppdage. Dermed bør det straffes hardere når de først blir oppdaget. Dette kan forklares ut fra allmennpreventive hensyn. Når slike handlinger først blir avdekket må det tale for strengere straff at de var vanskelige å oppdage, for å avskrekke folk fra å begå fordekt økonomisk kriminalitet. Det kan også sies å samsvare med straffverdigheten av handlingen, ved at en som planlegger og skjuler forbrytelsene bør straffes hardere enn en som begår handlingene mer på impuls.

Samtidig vil noe av det som er omtalt i punkt 4.2.3 om det 'indre' tillitsbrudd også gjøre seg gjeldende her. I de alvorlige sakene som denne avhandlingen behandler er det nødvendig å planlegge forbrytelsene for å få gjennomført dem. Det som kjennetegner disse handlingene er at de er nøye planlagt og er utslag av en kalkulert risiko. Da må det kunne legges til grunn at få av de individene som velger å begå alvorlig økonomisk kriminalitet gjør dette uten å prøve å skjule handlingene. Dermed ligger planlegging i definisjonen av disse forbrytelsene, til forskjell fra andre typer kriminalitet. Et drap kan for eksempel begås uten planlegging og fordekking, og når det er planlagt vil det åpenbart være mer straffverdig. Strafferammene for alvorlig økonomisk kriminalitet er allerede høye. Når man da ser at planlegging og fordekking ligger i handlingens natur fremstår det derfor som urimelig at dette tillegges den vekten det gjør i dag.

4.2.6 Personlige forhold og total belastning for tiltalte

Som vi så ovenfor er det i teorien uttalt at domfeltes personlige forhold er et relevant straffutmålingsmoment, som kan tale i formildende eller skjerpende retning. Av dommene over kan det se ut som om det skal mye til før personlige forhold får betydning ved straffutmålingen i saker om økonomisk kriminalitet. I flere av dommene avvises anførsler om personlige forhold som formildende moment. I Rt. 2008 s. 1473 ble hverken aleneomsorg for barn, høy alder eller sykdom tillagt vekt i straffutmålingen. I Rt. 2010 s. 1624 ble det også konstatert at personlig belastning ikke kan vektlegges i saker om korrupsjon. Høyesterett begrunner ikke dette nærmere, men det er nærliggende å anta at det er på grunn av korrupsjonens samfunns-skadelige karakter. Det var i den saken snakk om korrupsjon i det offentlige, hvor allmennpreventive hensyn gjør seg ualminnelig sterkt gjeldende. Det er også eksempler på at

¹¹⁵ Rt. 1990 s. 641 på s. 643

personlige forhold blir tillagt vekt, som i Rt. 2012 s. 243, hvor rettighetstapet ble tillagt mer vekt for de to bestikkerene enn for den offentlige tjenestemannen, fordi de var yngre enn ham. Også i denne saken var det tale om korrupsjon, men beløpene var langt mindre enn i de i Rt. 2008 s. 1473. Her ser det ut som om beløpets størrelse ble avveid mot de personlige hensynene som ble anført, og at det i saker om høye beløp skal mye til før personlige forhold kan tale i formildende retning.

Også hensynet til individualprevensjon faller inn under personlige forhold. Dette hensynet er, som tidligere omtalt, ikke like fremtredende i dag som tidligere. I dommene det er sett nærmere på her ser man at Høyesterett kun i visse tilfeller tillegger individualpreventive hensyn vekt. Det klareste eksempelet på dette er Rt. 1990 s. 641, hvor Høyesterett valgte ikke å ilegge rettighetstap for alltid, men kun i 5 år. Førstvoterende, som var i mindretall vedrørende fengselsstraffens lengde, begrunner dette med at rettighetstap for alltid ville kunne medføre sosial stigmatisering og kunne *«bety en vanskeliggjøring av hans rehabilitering etter utsonet fengselsstraff»*.¹¹⁶ Individualprevensjonen hadde her kun betydning for avgjørelsen av rettighetstapets varighet, og ikke fengselsstraffens lengde.

Når man omtaler personlige forhold er det naturlig også å se hen til den totale belastningen for gjerningspersonen. Dette vil omfatte alle faktorene som medvirker til den totale påkjenningen av domfellelsen. I tillegg til at alder eller sykdom kan føre til en ekstra belastning kan også andre forhold spille inn. Det ene av disse er eventuell medieomtale. Av dommene vi så nærmere på i punkt 4.1 var dette ikke et tema, men medieomtale blir ofte anført som formildende omstendighet i saker om økonomisk kriminalitet. De som blir funnet skyldig i økonomiske forbrytelser av den karakter denne oppgaven omhandler kan være profilerte personer i vellykkede firmaer, men kan også være mennesker som har en anonym tilværelse som de fleste andre nordmenn. Medieomtale vil kunne medføre en stor personlig belastning. Rt. 2011 s.1509 omhandler grovt skattesvik.¹¹⁷ Der ble mediedekning anført som formildende moment, og Høyesterett uttaler i avsnitt 30 *«Saken har riktignok vært omtalt i mediene på en måte som må ha vært belastende for A, men det følger av sikker rettspraksis at dette ikke kan tillegges vekt ved straffutmålingen»*. Det ble videre uttalt at det kun blir gjort unntak fra dette i

¹¹⁶ Rt. 1990 s. 641 på s. 643

¹¹⁷ Likningsloven § 12-1 nr. 1 a, jf. § 12-2

de tilfeller hvor et langt tidsforløp har ført til ekstra belastning for domfelte. At også underrettene har fulgt opp dette ser man i «Røkke-saken» fra Borgarting lagmannsrett.¹¹⁸ Saken omhandlet korrupsjon og bedrageri i forbindelse med tilegnelse av et båtsertifikat. To av de domfelte anket straffutmålingen til lagmannsretten, og anførte at saken hadde fått uforholdsmessig store oppslag i mediene, fordi Kjell Inge Røkke var involvert. Lagmannsretten viste til en høyesterettsdom og uttalte at siktede i slike saker må være *«forberedt på medie-omtale dersom forholdene blir avdekket»*.¹¹⁹

I mange saker er det klart at media vil ha en viss interesse i både tiltale og dom i straffesaker. Samtidig ser man ofte at tiltaltes navn er skjermet i media i saker om andre typer kriminalitet, for eksempel ved sedelighetsforbrytelser. I saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet kan det virke som om det er mer kultur for å oppgi tiltaltes navn og stilling. Dette kan illustreres ved et søk på Google 23.5.2014. Det ble søkt på «Tromsdal straffesak». Søket gav rundt 7500 treff. Det er åpenbart at ikke alle disse treffene vil omhandle det sakskomplekset som verserer i rettssystemet nå, men søket gir et eksempel på hvor utsatt tiltalte i økonomiske straffesaker er for mediepress.

At medieoppmerksomhet vil være en naturlig følge av tiltalen, som Høyesterett sier, vil i mange tilfeller være sant. Særlig gjelder dette i de sakene hvor tiltalte er en profilert person. For en vanligvis anonym person kan derimot medieomtale komme som en uforutsett følge av at forbrytelsene blir avdekket. Presset på disse personene kan samtidig bli enormt, og de vil i mange tilfeller få sitt navn og ansikt, samt en detaljert beskrivelse av forbrytelsene, i media. Dette vil naturlig nok gjøre belastningen ved en rettssak mye større for tiltalte. Som eksempel her kan nevnes Rt. 2008 s. 1473. Hovedmannen var en kommunalt ansatt, som tidligere ikke hadde hatt mye presse rundt sitt navn. I dag kjenner de fleste denne dommen som «Muruddommen».

Medieomtale blir altså som utgangspunkt ikke tillagt vekt, selv om belastningen for gjerningspersonen kan være større enn han kunne ha forestilt seg da gjerningene ble begått. Et av motargumentene mot at dette skal tillegges vekt i formildende retning er naturlig nok at

¹¹⁸ Borgarting lagmannsretts dom avsagt 04.05.2007

¹¹⁹ *ibid.* s. 6

forbrytelser angår allmennheten generelt. Dette kan sies å gjelde spesielt sterkt i visse økonomiske saker som angår korrupsjon og svik mot det offentlige, samt mot firmaer hvor privatpersoner blir rammet av den økonomiske forbrytelsen. Samtidig tilsier rettferdighets-hensyn og rimelighetsbetraktninger at man bør se hen til den totale belastningen for tiltalte. Også individualpreventive hensyn kan anføres for dette. Det vil medføre store konsekvenser for tiltalte å bli gjenkjent som den økonomisk kriminelle etter at han har sonet sin straff, og det vil også vanskeliggjøre mulighetene for å få arbeid etter endt soning. Når det er slik at tiltalte i saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet ikke blir skjermet i media, blir følger som har sin bakgrunn i medieoppmerksomhet en del den totale belastningen for gjerningspersonen.

Også erstatningsansvar vil være en del av den totale belastningen for gjerningspersonen. Erstatning er som nevnt ikke straff, men det vil ofte komme i tillegg til en inndragning av utbyttet fra den straffbare handlingen etter straffeloven § 34. I Rt. 2008 s. 1473 som omhandler grov korrupsjon og grov utroskap ble hovedmannen i tingretten dømt til å tåle inndragning av over 112 millioner kroner, samt til å betale erstatning på over 106 millioner kroner, i tillegg til fengselsstraff og rettighetstap. Anken ble forkastet i de senere instansene. I Rt. 2013 s. 1254 som omhandler blant annet grovt bedrageri og grovt utroskap ble den ene tiltalte i Lagmannsretten dømt til å tåle inndragning av over 2,6 millioner USD og over 400 000 Euro, samt til å betale over 120 000 USD i erstatning. Den andre tiltalte ble dømt til å tåle inndragning av over 400 000 USD og av det innestående på tre konti, samt til å betale nesten 2,5 millioner kroner i erstatning. Begge de tiltalte ble i tillegg idømt fengselsstraff. Ankene ble forkastet i Høyesterett. Videre kan dette illustreres av tiltalen i Transocean-saken, hvor de tiltalte skal hefte solidarisk for et erstatningskrav på 1,8 milliarder kroner.¹²⁰ Som man ser av dette blir beløpene de domfelte må betale totalt sett meget høye. Inndragningen er det som skriver seg fra det straffbare forholdet, og vil i noen tilfeller være intakt på domstidspunktet. Når det da i tillegg skal betales et høyt erstatningsbeløp vil de økonomiske konsekvensene for domfelte bli store. Dette kan forklares med allmennpreventive hensyn, den avskrekkende effekten blir større når domstolene viser at det økonomisk sett ikke lønner seg å begå økonomisk kriminalitet. Hvis man ser på dette fra et individualpreventivt ståsted kan dette virke som en veldig hard straff. I de tilfellene domfelte faktisk har pengene han skal

¹²⁰ Økokrim (2012)

betale vil det være mindre betenkelig, men å sette en person i bunnløs gjeld for en straffbar handling vil sannsynligvis ikke bidra til hans rehabilitering og vil kunne få store konsekvenser for livet etter soning. Også de absolutte straffeteorier kan anføres mot å ilegge en forbryter så store økonomiske belastninger. Straffen skal være rettferdig og stå i forhold til forbrytelsen. Det kan her anføres at når en person har sonet sin fengselsstraff bør det ikke være slik at man kommer ut av fengselet og må betale for lovbruddet resten av livet, på grunn av økonomiske belastninger.

Alt i alt fremstår det som om det skal mye til før personlige forhold har nok vekt til å gi store utslag i formildende retning ved straffutmålingen i grove økonomiske straffesaker. Dette har sannsynligvis bakgrunn i karakteren av disse forbrytelsene, ved at de vanligvis er nøye planlagte og overveide handlinger, som kan ha store samfunnsskadelige konsekvenser.

5 Sammenfatning

I punkt 4.2 ble det fremhevet hvilke momenter Høyesterett legger vekt på i saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet. Det mest fremtredende funnet er at det fremstår som om de allmennpreventive hensyn begrunner de fleste av de straffeskjerpene momentene, og samtidig er hovedbegrunnelsen for at slike saker bør straffes hardt. Det fremstår også som om personlige forhold tillegges meget liten vekt i alvorlige økonomiske straffesaker. Når man sammenholder funnene og ser dem i lys av den generelle gjennomgangen av straffutmålingsmomenter, samt begrunnelsen for straff som ble presentert under punkt 2, kan dette synes noe betenkelig.

5.1 Allmennprevensjon i grove økonomiske straffesaker

I punkt 2.2.2 ble usikkerhetene rundt allmennprevensjonens effekt omtalt. Hvis man tar utgangspunkt i definisjonen av straff «*straff er et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde*»¹²¹ kan en straff som er begrunnet hovedsakelig i allmennpreventive hensyn synes urimelig. I denne definisjonen ligger at individet skal få den straffen lovovertreddelsen medfører. Det kan derfor virke betenkelig at straffens avskrekkende virkning tillegges så stor vekt i saker som omhandler økonomisk kriminalitet, som det denne avhandlingen funn viser. Den domfelte må straffes for å forhindre at flere begår lovbrudd, og vedkommende straffes dermed indirekte for andres antesiperte lovbrudd. Det er enighet blant mange forfattere om at den allmennpreventive effekten er størst for de handlinger hvor den moralske fordømmelsen av handlingen er lav.¹²²

Over, i punkt 2.2.2, ble det videre redegjort for oppdagelsesrisikoens betydning for at straffen skal kunne virke allmennpreventivt. Dette gjelder også ved økonomisk kriminalitet,¹²³ og kanskje sterkere ved disse forbrytelsene enn ved andre typer kriminalitet. Beslutningen om å begå økonomiske forbrytelser blir ofte tatt på bakgrunn av en kalkulert risiko. Gjerningspersonen vet allerede at konsekvensene, dersom han blir oppdaget, vil bli store.

¹²¹ Se note 5

¹²² Se blant annet NOU 2003:15 s. 49, Hauge (1996) s. 300 og Andenæs (2010) s. 86-87

¹²³ Hauge (1996) s. 300

Vedkommende vil kunne tape sosial status, pengene bli tatt fra han og han vil 'tape ansikt'. Det er nærliggende å tro at i denne prosessen vil sjansen for å bli tatt veie mer enn straffens mulige lengde. I så fall kan ikke allmennprevensjonen begrunne de lange straffene for økonomisk kriminalitet, og bør dermed heller ikke veie uforholdsmessig tungt i straffeskerpende retning. Det vil da være et mer effektivt middel om man utvidet ØKOKRIM slik at større deler av denne type kriminaliteten vil kunne bli avdekket. Dette vil klart være mye mer ressurskrevende enn å heve strafferammene, men det er nærliggende å tro at det vil gi en langt mer effektiv allmennprevensjon.

I punkt 2.4.1 ble det nevnt at Andenæs påpeker at usikkerheten rundt individualprevensjonen tilsier at man skal være varsom med å tillegge dette avgjørende vekt i skjerpende retning. Det som i hvert fall er klart er at straffens rehabiliterende funksjon ble mindre fremtredende etter at undersøkelser viste at effekten ikke var slik man først antok.¹²⁴ Det blir dermed vanskelig å argumentere for streng straff basert på individualpreventive hensyn, når man ikke vet om det har noen effekt. Som påpekt i punkt 2.2.2 er den samme usikkerhet knyttet til sammenhengen mellom straffutmåling i de enkelte saker og allmennprevensjonens effekt. Likevel ser vi at Høyesterett bruker dette argumentet ofte for å begrunne strengere straffer. Det er vanskelig å se hvilke vurderinger som ligger bak dette, men en antagelse er at denne form for begrunnelse er så godt rotfestet i vårt rettssystem at det nå er allment akseptert. Likevel har man sett at vekten på de individualpreventive hensyn har minket med undersøkelser som viser at den ikke har mye effekt. Dermed kan det stilles spørsmål ved om allmennpreventive hensyn bør tillegges så stor vekt som de gjør i alvorlige økonomiske straffesaker, til tross for usikkerheten rundt effekten av disse hensynene.

5.2 Den totale belastningen for tiltalte

Ved de absolutte straffeteorier er fokuset på rettferdighet og straffverdigheten av handlingen. Ved forholdsmessighetsprinsippet skal det være forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff. Hvis man tilnærmer seg funnene i denne oppgaven fra dette ståsted er det nærliggende å hevde at domstolene i større grad burde vektlegge domfellelsens totale konsekvens for gjerningspersonen. Under punkt 4 så vi blant annet at domfeltes alder, helse og eventuell

¹²⁴ Andenæs (2010) s. 91 og s. 475

medieoppmerksomhet ikke kan tillegges vekt i formildende retning. I sakene denne oppgaven omhandler er det ofte ressurssterke personer som begår handlingene. Tiltale og dom for økonomiske forbrytelser kan få store konsekvenser for gjerningsmannens privatliv og familieliv, samt for hans helse. I tillegg kan omfattende medieomtale være meget belastende for tiltalte.

Under punkt 4.2.1. om beløpets størrelse så man at man når et øvre sjikt av strafferammen forholdsvis fort og at straffen dermed blir tilnærmet lik i forbrytelser som omhandler ulike beløp. Dette er som nevnt naturlig, og også kanskje nødvendig, fordi det må straffes i det beløpsmessige området hvor de fleste forbrytelsene skjer. Når man sammenholder dette funnet med at personlige forhold og den totale belastning tillegges lite vekt ved grove forbrytelser ser man at det er nettopp i disse tilfellene den personlige belastningen for tiltalte kunne ha blitt anvendt i formildende retning. Hvis man ser dette i lys av de absolutte straffeteoriene, med straffverdighet og rettferdighet, ser man at mange andre momenter enn beløpets størrelse kunne ha spilt inn. I disse grove sakene er den totale belastningen for domfelte størst, og kunne her blitt tillagt vekt. Det kunne videre for eksempel ha blitt gitt betydning, basert på rimelighetsbetraktninger, hvilken anledning gjerningsmannen hadde til å tilegne seg pengene. Dersom han hadde mulighet til å ta 10 millioner kroner, men bare tok 5, kunne det ha sagt noe om straffverdigheten av handlingen. Mens den som tok 100 000 kroner fordi det var det han hadde tilgang til da burde ha blitt straffet hardere av denne grunn.

Ved idømmelse av rettighetstap skal det tas det tas hensyn til fengselsstraffen, slik at den samlede reaksjonen ikke blir for streng.¹²⁵ Dette ser vi at Høyesterett gjør i Rt. 2012 s. 243 når de vektlegger rettighetstapet ved straffutmålingen. Ved vurderingen av denne totale belastningen ville det også være naturlig å se hen til andre reaksjonene som ilegges domfelte. I straffeloven § 34 er det bestemt at inndragning kan unnlates dersom det vil virke klart urimelig. I forarbeidene er det forklart at dette kun er ment som en snever unntaksregel.¹²⁶ Her vil det være rimelig å ta i betraktning også et eventuelt erstatningsansvar som gjerningspersonen blir idømt. Når man ser på totalbeløpene noen av de tiltalte må betale, i tillegg til

¹²⁵ Rt. 2003 s. 1112 avsnitt 53, Rt 2012 313 avsnitt 37

¹²⁶ Ot.prp. nr. 8 (1998-99) s. 64

fengselsstraffer, ser man at den totale belastningen kan bli mye større enn det virker om man kun ser på fengselsstraffen.

Under punkt 4.2.2 ble det sett nærmere på tidsmomentet. Her ser man at tidsmomentet kan få mindre vekt i saker om alvorlig økonomisk kriminalitet fordi etterforskningen er omfattende. Denne store påkjenningen tiltalte må utholde fordi etterforskningen tar lang tid kunne, basert på rettferdighetsbetraktninger, ha blitt vektlagt som del av den totale belastningen. Vi så også at saker om alvorlig økonomisk kriminalitet blir ofte avdekket lenge etter at de ble begått. I slike saker kan det anføres at det vil være urimelig, basert på de absolutte straffeteorier, om domfelte skal fengsles. Som nevnt vil nødvendigheten av fengselsstraff minskes med tiden som går, men en forbryter burde uansett straffes for sine kriminelle handlinger. Det vil være nærliggende å tro at andre straffer enn lange fengselsstraffer kan være veldig effektive i slike saker. Nettopp fordi en forbryter i slike saker vil tape sosial anseelse vil det kunne hevdes at det å bli dømt for økonomisk kriminalitet lenge etter at handlingen er begått er en stor straff i seg selv. Som nevnt kan de personlige konsekvensene bli store. Hvis man i tillegg da blir idømt inndragning, og muligens rettighetstap, vil det kunne virke like avskrekkende på senere potensielle forbrytere, som det en lang fengselsstraff vil. Denne effekten vil da kunne bli oppnådd uten den vidtrekkende belastningen et mangeårig fengselsopphold er for domfelte og hans familie, når forbrytelsen er oppdaget lang tid etter at den ble begått.

Når man her ser nærmere på betydningen den totale belastningen for tiltalte har ved straffutmålingen, kan det være naturlig å trekke en parallell til foretaksstraffen. Etter straffeloven § 48 a kan et foretak straffes dersom en kriminell handling er begått av noen som har handlet på vegne av foretaket. Et foretak kan naturlig nok ikke idømmes fengselsstraff, så de aktuelle straffene er bøter, inndragning og unntaksvis rettighetstap.¹²⁷ Hovedbegrunnelsen for foretaksstraff er allmennprevensjon.¹²⁸ Ved å gi foretak straff dersom noen som handler på deres vegne bryter loven vil det kunne føre til bedre regulering innad i foretaket og dermed også til færre lovbrudd. Beslutningen om det skal idømmes foretaksstraff tas på bakgrunn av en skjønnsmessig helhetsvurdering¹²⁹, men i straffeloven § 48 b er det regulert hva det skal tas

¹²⁷ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 34-35

¹²⁸ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 6 og Rt. 2004 s. 1457 avsnitt 23

¹²⁹ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 27

særlig hensyn til ved denne avgjørelsen og ved straffutmålingen. Blant disse momentene er «*straffens preventive virkning*», «*foretakets økonomiske evne*» og «*om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff*». Her ser man at hvorvidt straffen i det konkrete tilfellet vil virke preventivt er et relevant moment ved spørsmålet av om straff i det hele tatt skal ilegges. Også foretakets økonomiske evne skal det sees hen til, slik at dersom foretaket har dårlig økonomisk evne vil det kunne tale mot å ilegge økonomiske sanksjoner. Det samme gjelder andre reaksjoner som foretaket har fått. Det sees altså hen til mange forhold utenfor selve handlingen ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal idømmes, selv om hovedbegrunnelsen for straffen er allmennprevensjon. I Rt. 2013 s. 1025 ble et konsulentselskap frikjent for krav om foretaksstraff etter at en av deres ansatte var dømt for medvirkning til korrupsjon. Det var dissens 3-2 vedrørende begrunnelsen for straff. I denne saken fant flertallet i Høyesterett at allmennpreventive hensyn, handlingens grovhet og selskapets manglende retningslinjer og kontroll klart talte for at foretaksstraff ble idømt.¹³⁰ Det hadde gått nesten 4 år fra oppdagelse til hovedforhandling uten noen god grunn for det lange tidsforløpet. På grunn av dette tidsforløpet veide det tungt at selskapet hadde gjort tiltak for å hindre nye korrupsjonshandlinger og at en ansatt var blitt idømt straff. I tillegg var selskapet blitt utestengt av Verdensbanken, noe som hadde ført til bortfall av betydelig omsetning, som falt innunder § 48 b (g) om andre reaksjoner. Dersom selskapet ble idømt foretaksstraff kunne det medføre at det ble utestengt fra å delta i offentlige anbud i Norge. Dette ville få drastiske konsekvenser for flere hundre arbeidsplasser og ville kunne være «*uforholdsmessige konsekvenser for selskap som har fått foretaksstraff på grunn av korrupsjon*».¹³¹ Selskapet ble på denne bakgrunn ikke idømt foretaksstraff, selv om mange hensyn klart talte for å ilegge straff.

Vi ser altså at på foretaksstraffens område er det aktuelt hvilke konsekvenser straffen samlet sett får for tiltalte. Et foretak som juridisk enhet kan ikke utvise skyld, i motsetning til personene i de andre sakene vi har sett nærmere på i denne avhandlingen. Både ved foretaksstraff og ved straff for individer i saker som omhandler økonomisk kriminalitet, er allmennprevensjon det bærende argumentet for straff. Selv om det er tale om ulike straffarter, er

¹³⁰ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 96

¹³¹ *ibid.* avsnitt 90

handlingenes karakter ofte like, det vil i begge tilfeller omhandle økonomiske forhold. Man ser dermed mange likhetstrekk mellom begrunnelsen for straffutmålingen i saker som omhandler personlige tiltalte i økonomiske straffesaker og foretaksstraff. Likevel har lovgiver og domstolene valgt å se hen til flere momenter ved straffutmålingen ved foretaksstraff enn ved straff for individet. Det er ikke gitt at det vil medføre noen mindre inngripende konsekvenser for individet å få en lang fengselsstraff, enn det vil være for et foretak å få foretaksstraff. Allmennprevensjonen og den avskrekkende effekten vil kunne veie like tungt eller like lett i begge sakstyper. Når man på foretaksstraffens område ser at lovgiver og Høyesterett har valgt å se hen til flere momenter er det da en nærliggende slutning at det kunne ha vært hensiktsmessig om dette ble gjort i saker om økonomisk kriminalitet begått av individer også. Da ville man ha sett hen til flere sider av forbrytelsen, og kunne ha vektlagt flere forhold i formildende retning enn det som blir gjort i dag.

Som nevnt under punkt 4.2 har vi få lovbestemte formildende omstendigheter, selv om mange momenter har utkrystallisert seg gjennom praksis. Med den nye straffeloven av 2005 får vi en bestemmelse om formildende momenter, det kan tenkes at Høyesterett vil bruke disse mer aktivt i saker etter at loven trer i kraft. Samtidig er det i rettspraksis klare signaler på at personlige forhold ikke har nevneverdig vekt i saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet. I dommene over så vi at hverken alder eller helse hadde noen innvirkning på straffutmålingen. Det er grunn til å tro at det er de allmennpreventive hensyn som begrunner dette. Når en person blir funnet skyldig i grov økonomisk kriminalitet får det ofte mange negative personlige følger. Medieomtale kan få følger for familieforhold og kan gi et større press utenfra enn ved mange andre typer kriminalitet. I tillegg er ofte mange av de som begår økonomisk kriminalitet velfungerende og vellykkede individer, uten store personlige problemer på forhånd eller en vanskelig fortid. Det personlige nederlaget ved å miste ansikt under en slik rettssak kan bli en stor påkjenning, slik som for eksempel for en av de tiltalte i Rt 2008 s. 1473 som fikk høyt blodtrykk på grunn av påkjenningen ved rettssaken.

Som vi har sett i dommene er det kun få tilfeller der personlige forhold faktisk blir tillagt vekt, mest sjeldent er det i de alvorlige sakene. Det er ikke en ønskelig situasjon dersom alle påberopte individuelle forhold skal tillegges vekt i formildende retning. Gode grunner taler imidlertid for at hvert tilfelle vurderes konkret og at ikke en hel gruppe av mulige formildende momenter blir avfeid som uten vekt i en forbrytelseskategori.

5.3 Sammenligning av straffenivået

Avslutningsvis kan det være interessant å sammenligne straffens lengde i sakene som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet med straffutmålingen for en annen type forbrytelser. Normalstraffen for et ordinært drap i de senere år skjerpet, og er i dag på 12 år.¹³² Samtidig ser man andre saker som i mange henseende er like grove som et forsettlig drap, hvor straffesammene er lavere. Et eksempel her er Christoffer-saken.¹³³ I denne saken ble en stefar ble dømt for legemsbeskadigelse med døden til følge, for å ha mishandlet sin kones 8 år gamle sønn. Han ble dømt til fengsel i 7 år. Dette er like lang fengselsstraff som hovedmannen i Rt. 2008 s. 1473 fikk for grov økonomisk kriminalitet for rundt 105 millioner kroner, og lavere straff enn det hovedmannen fikk i Rt. 2013 s. 679 for bedrageri av rundt 140 millioner kroner. Satt på spissen kan det virke som om vårt rettssystem ønsker å straffe de som begår alvorlig økonomisk kriminalitet hardere enn de som mishandler et barn til døde. Som vi har sett er straffutmålingen en konkret vurdering av en rekke momenter, hvor handlingens grovhet bare vil være ett av flere momenter. Det er likevel kanskje et tankekors at grove økonomiske forbrytelser straffes like strengt som meget grov voldskriminalitet. Det kan være grunn til å spørre seg om i hvilken grad dette er i samsvar med den alminnelige rettsfølelse.

¹³² Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 185, Prop.97 L (2009-2010) s. 42 og Rt. 2005 s. 1782 avsnitt 10

¹³³ LA-2008-179127

6 Konklusjon

Gjennomgangen ovenfor viser at i saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet tillegges allmennpreventive hensyn mye vekt og individuelle forhold lite vekt. Det virker videre som om de eneste tungtveiende formildende momentene i saker som omhandler alvorlig økonomisk kriminalitet er tidsforløpet og tilståelse. Dette kan tyde på at domstolene har et noe ensidig fokus på allmennpreventive hensyn i denne type saker. På foretaksstraffens område, hvor sakene i mange henseende er like de alvorlige økonomiske straffesakene, har lovgiver gitt anvisning på en helhetlig vurdering, med vekt både på overtredelsens karakter og momenter utenfor den kriminelle handling. Videre har lovgiver i straffeloven 2005 § 78, om formildende momenter, lagt til grunn at det skal foretas en bred vurdering ved straffutmålingen. Det kan på denne bakgrunn spørres om domstolenes straffutmålingspraksis i alvorlige økonomiske straffesaker er i samsvar med de legislative føringer, begrunnelsen for straff og de generelle straffutmålingsmomentene.

7 Litteraturliste

Lover:

1902	Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10.
1981	Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25
1980	Lov om ligningsforvaltning (ligningsloven) av 13. juni 1980 nr. 24
2003	Lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd) av 10. januar 2003 nr. 2
2005	Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28
2007	Lov om verdipapirhandel (verdipapirhandelloyen) av 29. juni 2007 nr. 75
2008	Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet) av 7. mars 2008 nr. 4

Litteratur:

(I hovedteksten er litteratur henvist slik: Andenæs (2010), Slettan (2001))

Andenæs, Johs. (2010)	<i>Alminnelig strafferett.</i> 5. utg. ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2010.
Andenæs, Johs. (1990)	<i>Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk.</i> Oslo, 1990.
Eskeland, Ståle (2006)	<i>Strafferett.</i> 2. utg. Oslo, 2006.
Hauge, Ragnar (1996)	<i>Straffens begrunnelser.</i> Oslo, 1996.
Mathiesen, Thomas (2001)	<i>Retten i samfunnet. En innføring i retts-sosiologi.</i> 6. utg. Oslo, 2011.
Slettan, Svein (2001)	Slettan, Svein og Øie, Toril Marie. <i>Forbrytelse og straff.</i> Oslo, 2001.

Lovforarbeider:

NOU 1983:57	Straffelovgivningen under omforming.
Straffelovkommisjonens delutredning I
NOU 2002:4	Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII
NOU 2002:22	En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon
NOU 2003:15	Fra bot til bedring. Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff
Ot.prp. nr. 27 (1990-1991)	Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)

Ot.prp. nr. 8 (1998-1999)	Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosess-loven mv (inndragning av utbytte)
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (straffeloven)
Ot.prp. nr. 8 (2007-2008)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folke-mord, rikets selv-stendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikker-het, og offentlig myndighet)
Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Innst.O. nr. 73 (2008-2009)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Prop. 97 L. (2009-2010)	Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Rettspraksis:

Høyesterett:

Rt. 1977 s. 1207

Rt. 1984 s. 817

Rt. 1990 s. 641

Rt. 2000 s. 2076

Rt. 2001 s. 227

Rt. 2003 s. 1112
Rt. 2004 s. 804
Rt. 2005 s. 29
Rt. 2005 s. 343
Rt. 2005 s. 559
Rt. 2005 s. 1782
Rt. 2006 s. 333
Rt. 2007 s. 813
Rt. 2007 s. 1677
Rt. 2008 s. 1064
Rt. 2008 s. 1473
Rt. 2010 s. 1624
Rt. 2011 s. 1509
Rt. 2012 s. 259
Rt. 2012 s. 243
Rt. 2012 s. 313
Rt. 2012 s. 330
Rt. 2013 s. 679
Rt. 2013 s. 978
Rt. 2013 s. 1025
Rt. 2013 s. 1254

Lagmannsrett:

LB-2004-81046
LB-2006-64800
LA-2008-179127
LB-2009-48300-4
LG-2011-192245
LE-2011-45698

Borgarting Lagmannsretts dom avsagt 04. mai 2007 (05-152636AST-BORG/02)

Tingrett:

Stavanger tingretts dom av 19. november 2013 (12-203732MED-STAV)

Andre kilder:

ATKearny. Friedrich Schneider. *The shadow economy in Europe*, 2013 (2013).

<http://www.atkearney.com/documents/10192/1743816/The+Shadow+Economy+in+Europe+2013.pdf/42062924-fac2-4c2c-ad8b-0c02e117e428>

Dagens Næringsliv. *Tromsdal har hyret ni advokater én revisor og én utreder* (2013) 24.09.2013.

<http://www.dn.no/nyheter/naringsliv/2013/09/24/tromsdal-har-hyret-ni-advokater-en-revisor-og-en-utreder> [sitert: 23.05.2014]

Hjort. *Pressemelding vedr. nyhetssak relatert til Christer Tromsdal* (2013) 27.09.2013.

http://www.hjort.no/pressemelding-vedr-nyhetssak-relatert-til-christer-tromsdal#.U4HqXfl_tHs [sitert 23.05.2014]

Magnus Matningsdal. Rettsdata. Note 197 til straffeloven 2005 § 34 om fullbyrdingsutsettelse.

<http://abo.retsdata.no/browse.aspx?sDest=gN20050520z2D28z2E198#gL20050520z2D28z2EzA734> [sitert 06.03.2014]

Magnus Matningsdal. Rettsdata. Note 2107 til straffeloven § 256 om grovt underslag.

<http://abo.retsdata.no/browse.aspx?sDest=gN19020522z2D10z2E2107> [sitert 20.04.14]

Regjeringen. *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet* (2011).

http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Handlingsplan_oko_krim.pdf [sitert 13.02.2014]

Stortinget. Justis- og beredskapsminister Anders Anundsens svar på spørsmål fra høyre-politiker Hårek Elvenes (2014) 02.04.2014.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=59494> [sitert 10.05.14]

USDOJ, 1989, p. 3. Sitert i U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Criminal Justice Information Services (CJIS) Division, Cynthia Barnett. *The Measurement of White-Collar Crime Using Uniform Crime Reporting (UCR) Data* (2003).

http://www.fbi.gov/stats-services/about-us/cjis/ucr/nibrs/nibrs_wcc.pdf [sitert: 20.02.14]

Økokrim. *Krav om erstatning på 1,8 milliarder i Transocean-saken* (2012) 06.02.2012.

<http://www.okokrim.no/artikler/krav-om-erstatning-paa-18-milliarder-i-transocean-saken>

[sitert 23.05.2014]

Økokrim. *Økonomisk kriminalitet* (2013).

<http://www.okokrim.no/definisjon-okonomisk-kriminalitet> [sitert 06.02.14]